

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta

CENTRUM ŠKOLSKÉHO MANAGEMENTU

Instituce výchovných zařízení v ČR

Závěrečná bakalářská práce

Autor : Mgr.Václav Konopiský

Obor : Školský management

Forma studia : kombinované

Vedoucí práce : Mgr.Vladimíra Hovančíková

Datum odevzdání práce : 13.4.2007

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou závěrečnou bakalářskou práci vypracoval sám za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

Václav Konopiský

Resumé :

Problematika ústavní výchovy a náhradní rodinné péče dětí a mládeže

Práce je zpracována na základě analýzy systému náhradní rodinné péče v ČR a vlastního výzkumu autora v dané oblasti. Cílem této práce je vedle popisu současného systému náhradní péče pro děti a mládež také návrh systémových změn v umisťování dětí do institucí výchovných ústavů a preventivní činnosti. V práci je uvedena taktéž srovnávací studie zahraničních systémů v péči o dítě a intervenční pomoci státních orgánů v krizových situacích v rodině.

Summary :

Problems of Institutional education and Substitution Family Care of children and youth

This diploma work is based on the analysis of the System of Substitutional family care in the Czech republic and author's personal search in this field. Apart from describing the contemporary system of custody, the main goal is to suggest systematic changes both in placing the children to institutions and prevention. Finally, there is a comparative study of foreign childcare systems and outside help of authorities in emergency family situations.

Klíčová slova :

Náhradní rodinná péče o děti a mládež

Sociálně-právní ochrana dětí

Ústavní výchova

Výchovný ústav

Středisko výchovné péče

Pěstounská péče

Komunitní plánování

Obsah :

- 1. Úvodní část**
- 2. Systém náhradní péče v ČR**
- 3. Procedurální postupy umístění dítěte do náhradní rodinné péče v ČR**
- 4. Orgány sociálně-právní ochrany dítěte**
- 5. Instituce pro výkon ústavní a ochranné výchovy v ČR**
- 6. Komunitní plánování**
- 7. Srovnávací studie - zahraniční systémy**
  - 7.1 Péče o děti bez rodinného zázemí ve Velké Británii**
  - 7.2 Péče o děti bez rodinného zázemí v Nizozemí**
  - 7.3 Progresivní praxe na Slovensku**
  - 7.4 Současná náhradní péče v Rusku**
  - 7.5 Shrnutí zahraničních zkušeností**
- 8. Výzkumná část**
  - 8.1 Vyhodnocení dotazníků pro pedagogy a sociální pracovníky**
  - 8.2 Vyhodnocení dotazníků pro širší veřejnost**
- 9. Analýza získaných údajů**
- 10. Závěr**

Seznam použité literatury

Přílohy

- **Evaluační dotazník pro pedagogy a sociální pracovníky**
- **Evaluační dotazník pro širší veřejnost**

1. Úvodní část

V České republice vyrůstá přibližně 20 000 dětí v ústavní péči. Mnoho dalších dětí vyrůstá v dysfunkčních rodinách a k nejčastějším řešením potíží při jejich výchově patří využití možnosti umístění dítěte v ústavním zařízení. Ústavní výchova a péče je v České republice součástí systému terciální prevence delikvence dětí a mládeže a je zároveň pokládána za jeden z nejproblémovějších článků systému prevence, a to jak odbornou, tak i laickou veřejností. V této práci se budu zaměřovat na návrh efektivnější preventivní činnosti a vyšší systémovou podporu alternativních způsobů náhradní péče.

O vlastní efektivitě ústavní péče neexistují objektivní statistické údaje. Sledování klientů této péče končí v okamžiku, kdy opustí výchovné zařízení a tak není zřejmé, jak se jejich život vyvíjí dále.

Cílem této práce je analýza systému náhradní rodinné péče a výchovy pro děti a mládež v České republice. Impulsem k tomu, že jsem se rozhodl zaměřit na tuto problematiku, je má dosavadní pedagogická praxe v zařízení pro výkon ústavní výchovy a péče, se snahou poukázat na současné slabiny společně s návrhem systémových změn v řízení a zákonných normách. Součástí práce je uvedení současných zahraničních systémů, ze kterých lze dílčím způsobem, s přihlédnutím k národní specifičnosti, čerpat.

Cíle práce budou naplněny prostřednictvím stanovených hypotéz a následné analýzy výsledků výzkumné práce s použitím následujících kvalitativních metod:

- Individuálních polostrukturovaných, které byly vedeny s pracovníky OSPOD, zaměstnanci soudů a pedagogickými

pracovníky (mimo školské zařízení, ve kterém pracuji). Rozhovorů a skupinových besed bylo celkem dvanáct a jejich délka byla přizpůsobena dané situaci (od 20 do 40 min.).

- Zpracování a vyhodnocení vyplněných evaluačních dotazníků pro odborníky v péči o dítě a pro širší veřejnost.
- Analýzy současného systému a legislativy v oblasti náhradní rodinné péče.

2. **Administrativní rámec a provázanost systému náhradní péče v ČR**

V řízení systému náhradní výchovné péče v České republice je zainteresováno několik institucí státní správy. Neziskové organizace z nestátního sektoru sehrávají především podpůrnou roli. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy je zodpovědné za řízení sítě diagnostických a výchovných ústavů. Ministerstvo práce a sociálních věcí řídí odbory sociálně-právní ochrany pro děti a mládež na úradech obcí s rozšířenou působností. Kojenecké ústavy a dětské psychiatrické léčebny spadají pod rezort Ministerstva zdravotnictví.

Do kompetencí krajských úřadů patří zprostředkování náhradní rodinné péče a vedou se zde taktéž evidence žadatelů pro osvojení a pěstounskou péči. Krajské úřady zřizují dětské domovy.

V nestátním sektoru se preventivními aktivitami, finanční podpoře a organizací činností, směřujících k pomoci dětem v náhradní péči, zabývají různé nadace, občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti či církevní subjekty.

Při samotném umístění dětí do výchovných ústavů hrají podstatnou roli navrhovatelé, sociální pracovníci, mnohdy pedagogové ze škol a samozřejmě rodinní příslušníci. Důležitý je taktéž následný postoj soudců k návrhu uložení ústavní výchovy.

Mezi klíčové záležitosti ve funkční provázanosti zmíněných institucí, patří vzájemná komunikace a spolupráce v každodenním styku, či v koncepčním rozvoji náhradní rodinné péče. Dle mého názoru je právě toto oblast, ve které lze najít velké slabiny současného systému v ČR.

Ústřední státní správa

🕒 *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy*

- Odbor speciálního vzdělávání a institucionální výchovy

Řídí diagnostické ústavy, které metodicky vedou ostatní zařízení pro výkon ústavní výchovy (podrobnější členění dále v textu).

Zřizuje diagnostické ústavy a výchovné ústavy.

🕒 **Ministerstvo práce a sociálních věcí**

- Odbor sociální politiky
- Oddělení pro rodinu a děti

Řídí oddělení sociálně-právní ochrany dětí na úřadech obcí s rozšířenou působností. Vede evidenci pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče a zprostředkovává náhradní rodinnou péči. Zřizuje Odbor sociálních služeb a Oddělení služeb sociální intervence. Řídí pracovníky oddělení sociální prevence na městských úřadech (kurátory pro mládež).

MPSV metodicky řídí oddělení sociálně-právní ochrany dětí s cílem implementovat zákon o sociálně-právní ochraně (tedy spolupracovat s rodinou, vyhledávat ohrožené děti, podávat návrhy soudu, evidovat žadatele o náhradní rodinnou péči a vyhledávat děti vhodné k náhradní rodinné péči).

MPSV vydává pověření k výkonu sociálně-právní ochrany nestátním subjektům a zřizuje regionální pracoviště, která vedou evidenci žadatelů o náhradní rodinnou péči a evidenci právně volných dětí.

🕒 **Ministerstvo zdravotnictví**

- Odbor zdravotní péče
- Oddělení péče o matku a dítě

Metodicky vede zařízení pro děti do tří let.

Zřizuje dětské psychiatrické léčebny a kojenecké ústavy.

Místní státní správa - krajské úřady

Vede evidenci pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče a zprostředkovává náhradní rodinnou péči.

Kraje zřizují dětské domovy a ústavy sociální péče.

Místní státní správa - pověřené obce s rozšířenou působností

Zajišťuje oblast sociálně-právní ochrany, zprostředkovává náhradní rodinnou péči (osvojení, pěstounství).

Zřizuje zařízení pro výkon pěstounské péče, ústavy sociální péče, kojenecké ústavy, dětské psychiatrické léčebny.

Nestátní sektor

Nevládní neziskové organizace působící v oblasti péče o děti bez rodinného zázemí.

🕒 **Nadace**

Cíleně se zabývají finanční podporou progresivních typů sociálních služeb pro děti, podporou pěstounské péče a podporou rozvojových programů.

🕒 **Občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, účelová zařízení církví a další právnické a fyzické osoby**

Organizace zaměřené na péči o děti se zabývají podporou a zaváděním progresivních metod v oblasti, šířením know-how apod.

🕒 **Nestátní neziskové organizace - poskytovatelé služeb v oblasti péče o děti a mládež**

🕒 **Církevní subjekty**

3. Procedurální postupy umístění dítěte do náhradní rodinné péče v ČR ¹

Dítě je od narození v náhradní péči

- Když dítě rodiče opustí v prvních dnech či měsících života, je dítě umístěno do kojeneckého ústavu na základě rozhodnutí soudu. A to buď na základě tzv. předběžného opatření, v případech ohrožení života, většinou na návrh orgánu

¹ Čerpáno z SVOBODOVÁ, M.; VRBOVSKÁ, P. *Projekt Proměna*. Praha : OS DOM 2002.

sociálně-právní ochrany dětí soud rozhoduje do 24 hodin od podání návrhu, nebo na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově. Předběžné opatření musí být do tří měsíců stvrzeno rozhodnutím o nařízení ústavní výchovy, jinak se dítě vrací do rodiny. Orgán sociálně-právní ochrany také dále mapuje rodinnou situaci.

- Když rodiče svolí k adopci, kojenecký ústav spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany dětí na umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Soud dále rozhoduje o právním uvolnění dítěte také v případech uznání, tzv. kvalifikovaného nezájmu rodičů, podle zákona o rodině.
- V případě, že se dítě nepodaří umístit v mimoústavní náhradní rodinné péči, je z kojeneckého ústavu přemístěno (v zásadě ve 3 letech) do dětského domova či do ústavu sociální péče, a to na základě rozhodnutí ředitele ústavu.
- Vykazuje-li dítě, ať už z jakýchkoli příčin, problémové chování, rozhodují o jeho dalších přesunech, po konzultaci s diagnostickým ústavem, ředitelé školských zařízení.

Dítě je z dysfunkční rodiny

- Dítě vyrůstající v rodině, která jeví známky dysfunkčnosti, je na základě oznámení, které může podat kdokoli, vedeno v evidenci jednotlivých oddělení sociálně-právní ochrany dětí.
- Tento orgán spolupracuje s rodinou na zlepšení rodinného prostředí dítěte. Pokud se situace nemění, může orgán sociálně-právní ochrany dětí podat návrh soudu, na nařízení dohledu nad rodinou, či návrh na ústavní výchovu.
- Pracovníci obecního úřadu oddělení sociálně-právní ochrany sledují vývoj dítěte i mimo vlastní rodinu, jsou povinni ho navštěvovat, hájit jeho zájmy, oznámit porušení zákona o sociálně právní ochraně dětí zřizovateli ústavního zařízení, nemohou se však podílet na rozhodování o umístění dítěte v síti zařízení, či o jeho přemístění.
- Pracovníci také tipují děti vhodné pro náhradní rodinnou péči a společně s pracovníky kojeneckých ústavů a školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy mají sledovat zákonem stanovené podmínky pro právní uvolnění dítěte, aby mohlo přejít do pěstounské péče, nebo být osvojeno.

- Oddělení sociálně-právní ochrany dětí shromažďuje žádosti o osvojení a pěstounskou péči těch zájemců, kteří jsou odborníky připravováni na přijetí dítěte, následně pak testováni a v případech vážných nedostatků z evidence žadatelů vyloučeni.

Dítě je problémové, tzv. obtížně vychovatelné apod.

- Děti s výchovnými problémy či drobnou trestnou činností se do systému náhradní péče dostávají v pozdějším věku, zejména ve starším školním věku a v dospívání. Spolupráci s touto mládeží a jejich rodinami zajišťují také pracovníci sociálně-právní ochrany (kurátoři pro mládež) na pověřených úřadech.
- Poté, co rodiny těchto klientů odmítají dále garantovat jejich výchovu, jsou na základě soudního nařízení umístěni do diagnostického ústavu, který po diagnostickém pobytu dále rozhoduje o dalším umístění dítěte.

Nabídka a typy služeb náhradní výchovné péče o děti bez rodinného zázemí v ČR² :

🕒 *svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osobě než rodičům*

O svěření rozhoduje soud, vyžaduje-li to zájem dítěte, a fyzická osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy, a také se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému.

🕒 *pěstounská péče (individuální, v zařízení pro výkon pěstoun. péče)*

Do pěstounské péče se svěřují děti, jejichž výchova není u rodičů zajištěna, a zájem dítěte takové svěření vyžaduje. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě, spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech.

🕒 *poručenství*

Situaci nezletilého dítěte, jehož oba rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo výkon rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven řeší zákon

² Čerpáno z KRAUSOVÁ, L.; NOVOTNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha : ASPI 2006. ISBN 80-7357-214-1.

o rodině ustanovením poručníka, který bude nezletilé dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů.

🕒 **osvojení (zrušitelné a nezrušitelné)**

Osvojitelé mají při výchově dítěte v plném rozsahu rodičovskou zodpovědnost. Vztahy dítěte k původní rodině, na rozdíl od pěstounské péče, zanikají. K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele.

🕒 **mezinárodní osvojení**

Smluvní státy, které uznávají a povolují systém osvojení, zavazuje Úmluva o právech dítěte uznat osvojení v cizí zemi, jako náhradní způsob péče o dítě tehdy, nemůže-li být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo rodině osvojitele či o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu.

🕒 **ústavní výchova (viz následující kapitola)**

4. Orgány sociálně-právní ochrany dítěte

Orgány sociálně-právní ochrany dítěte (dále v textu jen OSPOD) fungující v pověřených obcích mají vyhledávat děti, jejichž rodiče nebo jiné osoby zodpovědné za jejich výchovu neplní své povinnosti uložené zákonem, případně výchovu dětí ohrožují nebo narušují. Pracovník OSPOD má s těmito osobami pracovat a působit na ně tak, aby docházelo k odstranění příčin a důsledků výše zmiňovaných nedostatků. K tomu by měl aktivně využívat prostředků daných mu zákonem, tzv. výchovných opatření, kterými jsou:

- napomenutí;
- dohled nad nezletilým;
- uložení omezení.

V praxi jsou výchovná opatření uplatňována velice zřídka, neboť je pracovníci OSPOD mnohdy považují za bezúčelná a neefektivní. Nejvyužívanějším prostředkem je návrh na ústavní výchovu, s následným odebráním dítěte. K tomu většinou dochází

bez předchozí adekvátní pomoci rodině. Zanedbávány jsou především ty případy, kdy sice dochází k nařízení výchovných opatření, ale ty však nebývají doplněny vhodnou sociální službou, která by reagovala na příčiny situace v rodině a posilovala zodpovědnost za změnu u všech jejích členů. Pro řadu rodin uložení dohledu znamená, že se „nic moc neděje“, dochází k jejich opakovanému sociálnímu selhávání, které je logickým důsledkem absence spolupráce mezi složkou kontroly, dohledu a pomoci.

Z uskutečněných rozhovorů s pracovníky OSPOD a vlastních zkušeností vyvozují, že v praxi je například dohled považován za opatření, které má velmi malý vliv a nulový efekt na změnu chování problémových dětí. Dohledy mají efekt spíše u mladší věkové kategorie (první stupeň ZŠ). Kurátoři se dle vlastních slov samozřejmě před samotným nařízením ÚV, resp. návrhem na její nařízení, snaží o dlouhodobou spolupráci s problémovými rodinami - formou pohovorů, spoluprací s odborníky, jako je psychiatr, psycholog apod.

Shrneme-li výše zmíněné skutečnosti lze konstatovat, že přestože existují zákonné prostředky pro to, aby nařízení ÚV bylo až krajním řešením problematické situace, jsou naopak jedním z nejméně využívaných opatření. Zdá se, že chybí konkrétní představa o zajištění účinného fungování systému pomocí dalších služeb a s tím spojeného systematického působení, za přispění všech, v problematice zainteresovaných stran. Za velmi dobrou je obecně označena spolupráce se Středisky výchovné péče. Těchto preventivních zařízení je v ČR bohužel velmi málo.

Středisko výchovné péče

Je oficiálním označením preventivně výchovného zařízení, které je v zákoně č. 383/2005 Sb. vymezeno jako školské zařízení pro preventivně výchovnou péči.³ Tato péče může být poskytována ve formě tzv. ambulantních, celodenních nebo internátních služeb, které jsou zpravidla dětem poskytovány na základě žádosti osob odpovědných za jejich výchovu, což ve skutečnosti znamená, že přijetí je závislé

³ §17 zákona číslo 383/2005 Sb.

na žádosti a dobrovolném rozhodnutí a nemůže být formálně nařízeno. Středisko je koedukovaným zařízením (pro dívky i chlapce), ve kterém je v rámci pobytu jejím klientům speciálními pedagogy (vychovatelé, učitelé, etoped) a psychologem poskytována preventivně výchovná péče.

Pomocí této péče se má u klientů předejít (či řešit) například tzv. negativním projevům chování, narušení zdravého vývoje, poruchám chování, rizikům či projevům poruch chování nebo negativním jevům v sociálním vývoji. Pobyt klienta ve středisku bývá zpravidla osm týdnů. Střediska jsou v některých případech součástí DÚ, ale základní rozdíl mezi nimi a ostatními v zákoně vyjmenovanými školskými zařízeními je v tom, že ve střediscích jsou klienti dobrovolně a na základě žádosti, zatímco v zařízeních pro výkon tzv. ústavní nebo ochranné výchovy jsou klienti umístováni na základě soudem vydaných nařízení. Zřizovatelem většiny ze středisek je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

5. Instituce pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Zákonem č.383/2005 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních je vymezen základ legislativního rámce pro celý systém ústavní výchovy a péče pro děti a mládež v ČR. Z dikce zákona vyplývá, že zařízeními pro jeho naplňování jsou:⁴

- Diagnostický ústav
- Dětský domov
- Dětský domov se školou
- Výchovný ústav.

Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je zařízení, které přijímá děti a poskytuje jim péči jinak poskytovanou rodiči nebo osobami odpovědnými za výchovu dětem s nařízenou

---

⁴ § 2 zákona číslo 383/2005 Sb.

ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Na základě výsledků komplexního vyšetření, zjištění zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umístuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. Ve zvláště odůvodněných případech, vyžaduje-li to zájem dítěte, umístuje dítě mimo zařízení do smluvní rodiny. Zařízení poskytují péči rovněž dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření. Pobyť dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů.

Dětský domov

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.

Do dětského domova mohou být umístovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umístují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

Dětský domov se školou

Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Dále jsou do dětských domovů se školou umístovány děti s uloženou ochrannou výchovou a do speciálních zařízení také nezletilé matky a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí DDŠ.

Do dětského domova se školou mohou být umístovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou.

Nemůže-li se dítě, po ukončení povinné školní docházky, pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat na střední škole mimo zařízení, nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.

6. Komunitní plánování

Dříve či později potřebují všichni občané využívat sociálních služeb zajišťovaných státem či místní samosprávou.

Komunitní plánování je metoda, která umožňuje zpracovávat plány sociálních služeb tak, aby odpovídaly místním podmínkám a potřebám v jednotlivých oblastech a konkrétním uživatelům. Je to „otevřený“ proces pro všechny, kteří chtějí pomoc při hledání důležitých otázek, a pak jejich nejlepších řešení v oblasti sociálních služeb.

V současné době vzniká nebo je uváděn do praxe zpracovaný komunitní plán jednotlivých měst či sdružení obcí a měst. Týmová tvorba komunitních plánů je často spolufinancována z fondů Evropské unie. Aplikace těchto plánů samozřejmě závisí na přístupu daných představitelů místních samospráv. I když je komunitní plánování směřováno v hlavním akcentu spíše na jinou klientelu, domnívám se, že mnoho zmíněných

systemových prvků je přímo použitelných v oblastech, kterým se věnují v této práci.

Základním předpokladem zahájení procesu komunitního plánování sociálních služeb je aktivizace tří základních skupin - zadavatelů (ti, kdo služby platí), poskytovatelů (ti, kdo služby provozují) a uživatelů (ti, kdo služby přijímají). Výsledkem započatého procesu komunitního plánování by měl být systém sociálních služeb na místní úrovni, který odpovídá zjištěným místním potřebám, reaguje na lokální odlišnosti a zajišťuje, že finanční prostředky vynakládané na sociální služby jsou efektivně využívány.

Doposud užívaný systém plánování sociálních služeb, bez přímé účasti uživatelů přináší nákladné a neefektivní služby. Proto je potřeba sociální služby plánovat na základě přání a potřeb nynějších a budoucích uživatelů. Komunitní plánování je příležitost k tomu, aby se peníze na sociální služby rozdělovaly účelně, a byly přitom vyslyšeny hlasy všech zúčastněných.

Samostatnost, soběstačnost a nezávislost jsou velice důležité. Sociální služby na to v dobré víře udržet své klienty často zapomínají. **Cílem sociálních služeb je, aby se co možná nejdříve staly pro uživatele nepotřebné. Úkolem sociálních služeb je hledat takovou pomoc, která klientovi umožní zůstat v jeho přirozeném prostředí. Předpokládá se, že lidé žijí raději v domácím prostředí, než aby byli umístěni do zařízení. Přispěje se tak k zachování rodinných a lidských vazeb.** Smyslem sociálních služeb je pomoci lidem být v kontaktu s ostatními a uplatnit se na trhu práce. Nedílnou součástí je kladení důrazu na předcházení nepříznivým sociálním situacím. Prevence se uskutečňuje např. formou využití volného času nebo vzdělávacích aktivit. Komunitní plán by měl napomoci ke zvýšení efektivity investovaných finančních prostředků, v případě, že budou vynakládány jen na takové služby, které jsou potřebné.

Shrnu-li výše uvedené, lze vyjádřit hlavní přínos v aplikaci komunitního plánu do systému sociálních služeb v následujících bodech :

➤ **system sociálních služeb odpovídá zjištěným potřebám**

Lidé se podílejí na plánování toho, o čem se domnívají, že jim vyhovuje a naplňuje jejich potřeby.

➤ **efektivnější vynakládání finančních prostředků**

Finance jsou vynakládány na ty služby, které jsou potřebné, vychází z přání a potřeb uživatelů.

➤ **pružná reakce na změny potřeb**

V cyklickém procesu plánování dochází k zachycení změn, je možné pružně reagovat.

➤ **zapojení veřejnosti**

7. Srovnávací studie - zahraniční systémy

Problémy spojené s péčí o opuštěné děti či dětmi v obtížné rodinné situaci se vyskytují a opakují bez ohledu na hranice, či míru vyspělosti daného státu.

Do této práce jsem vybral dva zástupce vyspělých evropských států, a to Velké Británie a Nizozemska, pro porovnání systému péče, a celkové filozofii, se kterou tyto státy k péči o opuštěné děti přistupují. Připojuji taktéž příklad progresivní praxe ze Slovenska a pro zajímavost uvádím rámcovou situaci ze současného Ruska ⁵.

7.1 Péče o děti bez rodinného zázemí ve Velké Británii

V 60. a 70. letech byla nejčastější příčinou umístění dítěte v rezidenční ústavní péči neschopnost rodičů vychovávat dítě, obvykle ve spojení s chudobou. V 70. letech byly „domovy“ většinou zřízené místními úřady, byly velké, a děti se umísťovaly zejména ze sociálních důvodů. Původní doporučení vlády ze 60. let, aby se potřeby sociálně znevýhodněných dětí saturovaly prostřednictvím umístění v ústavu, bylo na začátku 70. let změněno. Ukázalo se, že chovanci ústavů nezvládají přechod do normálního života, a vznikly služby zaměřené na tento problém: malé domovy podobné rodině, posílení pěstounství a intenzivní programy pro děti odcházející z péče.

V roce 1989 vyšel zákon (*The Children Act*), který zavádí ve Velké Británii novou strategii pro péči o děti bez rodinného zázemí. Zákon vyjadřuje nejprogresivnější přístup k problematice péče o děti bez rodinného zázemí, klade

---

⁵ Pro srovnávací studii čerpáno z SVOBODOVÁ, M.; VRBOVSKÁ, P. *Projekt Proměna*. Praha : OS DOM 2002.

důraz na znovusjednocení původní biologické rodiny a její rehabilitaci v nejlepším zájmu dítěte. Je postaven na několika základních principech:

- *Je povinností státu, aby se prostřednictvím místních úřadů postaral o zabezpečení potřeby ohrožených dětí.*
- *Je v nejlepším zájmu dětí, aby byly vychovány ve své vlastní rodině, pokud je to alespoň trochu možné.*
- *Je povinností rodičů vychovávat děti, ale v některých případech je potřeba podpory či pomoci.*
- *Rodiče mají mít možnost oslovit a mít zajištěny služby, včetně ubytování, od místních úřadů, pokud je požadují.*

Národní strategie v oblasti péče o děti bez rodinného zázemí ve Velké Británii je tedy vedena primární snahou o setrvání dítěte v původní rodině, tak, aby nebyly zpřetrhány původní rodinné vazby.

Procedurální postupy

Po oznámení případu potřeby, ať už jde o dítě či rodinu, je případ pečlivě vyhodnocen, je vytvořen počáteční plán tak, aby byly naplněny základní potřeby. Pokud je nezbytné dítě odebrat z původní rodiny, je uspořádáno „setkání v nouzi“, kdy je veškerý důraz kladen na objevení zdrojů a možností dočasné péče u dalších příbuzných, širší rodiny, přátel apod. Pokud je třeba, poskytne místní úřad náhradní bydlení. Je vytvořen plán na zabezpečení potřeb, aby dítě bylo v bezpečí, mělo dostupné relevantní vzdělání, kontakt s rodinou atd. Tento plán by měl být odsouhlasen dítětem i rodiči. Plán je krátkodobý, poskytuje čas na hlubší vyhodnocení situace a další spolupráci s rodinou.

Pokud je možný návrat domů, je uspořádáno jednání, jehož se účastní všechny strany a kde se vytvoří dlouhodobý plán péče o dítě. Všechna jednání a setkání jsou přístupná dítěti i rodičům.

Pokud je pro dítě nařízena péče, případ je pravidelně revidován tak, aby se zabránilo dlouhodobosti náhradního řešení, péče byla relevantní a mohla se podle potřeby změnit.

Nabídka služeb

- 🕒 ***Podpora rodiny v místě bydliště***

Preventivní služby zahrnují intenzivní individuální práci s rodinou, případně každodenní návštěvy a asistence při řešení denních problémů či vyhledání odborné pomoci v oblasti psychologie, drogových problémů apod.

🕒 **Pěstounská péče v nouzi**

Specializovaní pečovatelé převezmou dítě v případě nouze, když pro ně není bezpečné zůstat tam, kde je. Služba je časově omezena, obvykle na 10 dní, v této době je sociálním pracovníkem dokončeno vyhodnocení situace a ve spolupráci s rodiči je vytvořen plán v zájmu dítěte.

🕒 **Respiti (částečná) pěstounská péče**

Jde opět o služby v rámci prevence umístění dítěte do ústavní péče. Často je využívána rodiči, kteří se starají o postižené dítě. Rodiče i dítě občas potřebují přestávku v každodenní 24hodinové péči. Dítě chodí pravidelně do stejné pečovatelské rodiny na víkend apod.

🕒 **Sdílená péče mezi biologickou a pěstounskou rodinou**

Užívá se v případě, kdy původní biologičtí rodiče nejsou schopni pečovat o dítě „na plný úvazek“. Kontakt s dítětem, vztahy i vazby jsou zachovány prostřednictvím pravidelných návštěv u pěstounů nebo brání si dítěte na víkend. Opět je to prevence umístění dítěte do ústavní péče.

🕒 **Profesionální specializovaná pěstounská péče**

Specializovaní rodiče v rodinném prostředí pečují o velmi obtížně vychovatelné dítě nebo mladistvého.

🕒 **Pěstounství pro mladé delikventy ve vazbě**

Nový typ služby v rodinném prostředí, která péči pro mladé lidi s trestnou činností odvádí z nutné instituce. Účelem je, aby mladí delikventi měli možnost pod kontrolou a supervizí uznat vážnost svých provinění a pokusili se změnit své chování tak, aby nemuseli skončit v ústavním převýchovném zařízení, které způsobuje vysokou míru recidivy. Podle výzkumů je to způsobeno tím, že jsou mladí lidé s kriminální zkušeností a kariérou sdružení pohromadě v uzavřeném prostředí ústavu.

🕒 **Víkendové a prázdninové pěstounství**

Služba poskytuje možnost strávit víkend nebo prázdniny v rodinném prostředí pečovatelů pro ty mladé lidi či děti, kteří trvale žijí ve školách s internátem či

v domově. Umožňuje jim poznat zákonitosti rodinného života v místním společenství a naučí se dovednosti, potřebné pro samostatný život po dokončení školy.

🕒 **Adopce**

Odpovídá klasickému typu adopce, vláda se snaží podpořit adopci prostřednictvím místních úřadů.

🕒 **Rezidenční péče - malé domovy**

Jakkoliv se jedná o ústavní péči, ve skutečnosti jde o malé rodinné domy, kde žije maximálně 8 dětí pohromadě. Děti chodí do místní školy, nebo dokonce chodí do stejné školy, kam chodily před umístěním. Veškerá snaha pečovatелů směřuje k tomu, aby děti byly integrovány do běžného života a udržovaly kontakty se svou biologickou rodinou.

Výzkumy ve Velké Británii ukázaly, že 70 % dětí, které opouštějí ústavní péči, se pokusí vrátit „domů“, nebo kontaktovat svoji původní rodinu. Je proto velice důležité tyto kontakty udržovat.

Ústav přichází na řadu poté, když jiný typ výše uvedené péče není opravdu možný. Děti nejsou (kromě výjimečných případů) umísťovány do těchto ústavů, pokud jsou mladší 12 let. Průměrný věk chovanců je 14-18 let.

🕒 **Specializovaná rezidenční péče**

Krátkodobá odborná péče pro traumatizované, zneužívané a týrané děti, děti s psychickými poruchami, které potřebují intenzivní, velice specializovanou péči, jež není běžně dostupná v místních komunitách.

🕒 **Specializované uzavřené jednotky**

Jediným oprávněným důvodem pro umístění dítěte v uzavřeném prostředí je situace, kdy ohrožuje sebe nebo společnost. V tomto případě je nutné nařízení soudu, doba pobytu v tomto zařízení je vždy časově omezená (s výjimkami nejzávažnějších provinění) a vždy je opětovně revidována.

🕒 **YOI's - Ústavy pro mladé delikventy**

Tyto ústavy jsou zřizovány v rámci specializovaného programu spravedlnosti pro mladé lidi, kteří jsou v nařízené ústavní péči nebo podmínce. Pro chlapce od věku 15 let, pro dívky od 17 let.

7.2 Péče o děti bez rodinného zázemí v Nizozemí

Stručná historie

V Holandsku se o všech přístupech a aspektech péče vede celonárodní diskuse, zejména mezi odborníky a odbornou veřejností. Donedávna byl přístup k péči o děti s problematickým nebo chybějícím rodinným zázemím zaměřený na diagnostiku poruch, izolovaných problémů, handicapů, které odlišovaly klienta od „normální“ populace.

Intervence a typy péče se zaměřovaly na řešení či odstraňování těchto izolovaných „odchylek“. Formy sociální péče přebíraly odpovědnost za klienta, rozhodovaly za něj, posílaly ho do určitého typu péče podle svého uvážení, zvažovaly jeho situaci podle svých parametrů, klient nebyl vyslyšen. Sociální pracovníci a vychovatelé měli tendenci přetvářet klienty podle měřítka svých hodnot a představ tak, aby dobře fungovali v daném systému služeb. Opatření, např. umístění dítěte do ústavu, se stávalo spíše cílem než prostředkem.

V současné době se pěstouni stávají „spoluvychovateli“, společně s vlastními rodiči. Vlastní rodič má možnost uplatnit vlastní odpovědnost jako vychovatel. Nový postup vedl k tomu, že se nyní tolik nelpí na stabilitě vztahu páru, nýbrž na kompetentnosti jedinců v páru. Změnou politiky vznikla celá řada nových forem pěstounské péče: síť pěstounů, v níž děti pobývají u příbuzných či známých rodiny; malé jednotky, v nichž páry (ať už placené, či ne) pečují o určitý počet dětí po omezenou dobu několika let; perspektivní je umístování do společné péče rodičů a pěstounů, nebo umístění k pěstounům za účelem adopce.

Nejnovější trendy odrážející novou filozofii, ideje a přístupy v oblasti péče o děti a mládež se nacházejí v novém **zákonu O sociální péči o mládež**, který nastínil politiku „co nej“. Tím byl udán nový trend v oblasti sociální péče o mládež. Zmíněná politika vedla také k tomu, že zodpovědnost za vedení systému péče o mládež se přesunula na kraje. Čtyři největší nizozemská města - Haag, Utrecht, Rotterdam a Amsterdam - jsou zde považována za samostatné kraje. Na krajské úrovni byly vyvinuty postupy sociální péče o mládež, které jsou v souladu se zákonem O sociální péči o mládež.

Na základě nové filozofie, která se odrazila v novém zákoně, se začaly měnit postupy při realizování intervence. Procedurální postup v případech potřeby intervence ve prospěch dítěte nebo mladistvého se týká šest základních „nej“:

- **Co nejjednodušeji** : Postup je zde soustředěn na to, aby byla pomoc nabízena co nejjednodušší formou. Nastává posun od užívání relativně těžších k relativně lehčím formám pomoci.

- **Co nejbliže domovu** : S rodiči i dítětem je třeba jednat v jejich vlastním prostředí. Pokud rodiče nezvládají svoji roli, je jim nabídnuta pomoc prostřednictvím vzdělání, tréninku apod. tak, aby svoji roli v domácím prostředí zvládli. Nabídka rezidenčního pobytu v ústavu je případně prostředkem k opětovnému návratu do konsolidovaného domova, a ne cílem péče.

- **Co nejkratší dobu** : Poskytování intervence a pomoci musí být aktivující, kompenzace přicházejí na řadu teprve v okamžiku, kdy se ukáže, že klient nebo výchovný systém nejsou s to nést vlastní zodpovědnost. Tím se také mění význam dozorčího opatření. Je-li tímto opatřením mladistvý postaven pod dozor jiné instituce než zákonného zástupce, tak jen s výslovnou snahou o to, aby zákonný zástupce do roka převzal svůj úkol zpět.

- **Co nejrychleji, co nejdříve** : case-manager, sociální pracovník a klient se mají společně snažit o naplnění tohoto cíle. Lze konstatovat, že každý případ si žádá zvláštní nabídku péče.

- **Nejnižší sociální vrstvy** : Zde se mívá zejména původem nenizozemští mladiství a mladiství ze zvláštních škol. V roce 1999 se projevil stoupající trend využívání sociální péče o mladistvé ve skupině nenizozemské mládeže a dětí, zatímco u mladistvých ze zvláštních škol tento trend klesá.

Celkově se nový pohled na danou problematiku neodrazil jen v postupech při intervenci a hledání účinné pomoci, ale také v požadavcích na schopnosti, dovednosti, vzdělání pracovníků, a to zejména v nárocích na schopnost komunikovat se všemi zúčastněnými, a hledat zdroje spíše v původní rodině, než v nabídce komplexů služeb. Podpora má sloužit cílům a požadavkům klienta. Odborní pracovníci by však již neměli naplňovat péči dle vlastních hodnot a norem, neměli by přetvářet klienta v ideálního vychovatele podle svých představ.

V mnoha případech může být pro sociálního pracovníka smysluplné využít podpůrnou sílu rodinných svazků k vyjasnění poptávky pomoci a k nalezení vhodných řešení. Rodiny často disponují velmi nápaditými a kreativními řešeními. Jsou-li tyto svazky zapojeny do podpory, se často ukáže, že rodina má připravené překvapivě jednoduché, efektivní řešení, které sociálním pracovníkům třeba ani nepřišlo na mysl. Pracovníci zařízení pro mládež by proto měli být důkladně informováni o různých zdrojích pomoci v místě klientova bydliště. Regionalizace struktury sociální pomoci znamená v podstatě organizaci pomoci v bezprostředním okolí klienta.

Rodinná konference

Rodinná konference je využívaná forma postupu při intervenci, která vychází vstříc novým postupům v péči o mladistvé a klade důraz na podporu původní rodiny při výchově dítěte. Zavedení tohoto modelu přispívá k posílení sociální struktury tím, že aktivuje jednotlivce, aby činili vlastní rozhodnutí.

Procedurálně pak rodinná konference apeluje v uskutečněných jednáních na rodinu, aby došla k nějakému řešení sama. Za tímto účelem je ustanoven koordinátor, který v první fázi navštíví všechny zainteresované (sociálního pracovníka, rodiče a dítě). Společně s rodiči a dítětem koordinátor probere, které osoby z příbuzenstva nebo sociálních kontaktů jsou pro něj důležité. Koordinátor pak navštíví i tyto osoby a zjišťuje, co mohou pro dotyčného znamenat. Pak se zorganizuje schůzka všech zúčastněných. Tato schůzka sestává ze tří částí:

- Informativní části, v níž koordinátor a sociální pracovník vyloží problém. Mohou zde být přítomni i odborní pracovníci (například učitelé).
- Druhá část je uzavřená, tedy jen za přítomnosti rodiny, příbuzenstva a sociálních kontaktů. Účelem této části je rozhodnout, jak k problému přistupovat. Je sestaven praktický a detailní plán. Do plánu je zařazena i podpora, kterou každý ze zúčastněných může dotyčnému poskytnout.
- Ve třetí části se plán probere se sociálním pracovníkem a koordinátorem. Sociální pracovník může plán prověřovat například z hlediska bezpečnosti dítěte. Rodinná konference odpovídá požadavkům klienta a poskytuje klientovi možnost formulovat, jakou pomoc by si přál. Šance na spolupráci a souhlas rodiny se tím zvyšuje, čímž má nabídnutá pomoc větší šanci na úspěch. Sociální péče pak získává spíše charakter

poskytované služby. Rodinná konference je založena na principech Family Group Conferencing, inspirované novozélandskou maorskou kulturou. Na Novém Zélandu, kde se tento model využívá déle než deset let, pocházejí koordinátoři ze všech společenských vrstev.

Nabídka a typy služeb

🕒 *Ambulantní týmy při sociálně-pedagogickém centru v Amsterdamu*

Novým jevem je práce v ambulantních týmech. Pracovníci takového týmu jsou cvičeni v různých metodikách, a tento tým jako celek dokáže nabídnout různé metodiky a nástroje intervence. Pokud je mladistvého třeba dočasně umístit mimo rodinu, tým disponuje několika lůžky v projektových rodinách či v malých jednotkách, zajišťovaných po 24 hodin jedním manželským párem. Tato inovační politika byla zahájena v roce 1999.

Péči o mladistvé obecně zajišťují organizace péče o mladistvé formou **pečovatelských jednotek**. Jednotky se dělí do následujících hlavních typů:

🕒 *Preventivní péče*

Tato forma pomoci je zaměřena na včasné předcházení problémům psychického a pedagogického rázu. Jde o jednorázovou, povětšinou anonymní pomoc, například linkou pro děti či prostřednictvím centra pro zneužívání a týrání dětí.

🕒 *Volně přístupná ambulantní péče*

Jde o další formy preventivní formy asistence a péče a jejího zprostředkování. Nezajišťuje pobyt a hospitalizaci. Mladiství se mohou sami obracet na tyto jednotky bez zásahu orgánu pro přidělování péče. Z volně přístupné ambulantní péče může mladistvý přejít (přes orgán pro přidělování péče) do jedné ze čtyř předepisovaných forem péče:

🕒 *Předepsaná ambulantní péče*

Intenzivnější forma ambulantní pomoci, k níž se mladistvý dostává pouze po zprostředkování orgánem pro přidělování péče. Do volně přístupné a předepsané ambulantní péče spadají: poradenské centrum pro mladistvé, kancelář péče o mladistvé, kancelář lékařské důvěry, poradenské a ohlašovací centrum pro

zneužívání a týrání dětí, opatrovnictví, rodinné opatrovnictví (pod dozorem), pomoc mladistvým při návratu do běžného života, rada pro ochranu dítěte, okresní ústavy péče o duševní zdraví a ostatní volně přístupná ambulantní zařízení.

🕒 **Denní péče**

Jeden nebo více dní v týdnu se o mladistvého pečuje minimálně po část dne. Patří sem denní stacionáře sociální péče o mladistvé, denní pomoc a vzdělávání sociální péče o mladistvé, denní stacionáře pod lékařským dohledem a psychiatrické denní stacionáře.

🕒 **Pěstounská péče**

Minimálně jeden den v týdnu je o mladistvého pečováno v pěstounské péči, terapeutické rodinné péči, či prostřednictvím sociálně-psychiatrické služby.

🕒 **Pobytová péče**

Péče, asistence a ošetření mladistvých v ústavní situaci. Pod pobytovou péčí spadají: krizová centra, projekty asistovaného bydlení, tréninky asistovaného bydlení, terapeutické rodinné domy, výchova a péče v odborných internátech, pozorování, dětské domovy s lékařskou péčí a další typy odborné zdravotní péče.

7.3 Progresivní praxe na Slovensku

Historie péče o děti bez rodinného zázemí na Slovensku je do roku 1993 shodná s českou. Od rozdělení republiky došlo k jedné významné změně, která posunula alespoň v nabídce péče slovenský systém o krok dál, než se nachází současný model v České republice. Jedná se o zavedení takzvané profesionální rodičovské péče.

Základní charakteristika:

- Profesionální náhradní výchova poskytuje péči dětem umístěným v ústavní péči.
- Maximální počet dětí je 3, s výjimkou velkých sourozeneckých skupin.
- Profesionální rodič je pracovníkem zařízení náhradní péče.
- Jednou z forem péče poskytované dětskými domovy je péče v profesionálních rodinách.
- Rodič je zaměstnancem dětského domova, za svoji práci pobírá plat.
- Rodič vede inventuru nákladů na péči o dítě.

- Práce profesionálního rodiče je řízena a supervidována, má stanovenou náplň práce.

Z výše uvedeného vyplývá, že péče poskytovaná profesionálními náhradními rodinami stojí někde na pomezí ústavní péče a klasického pěstounství a ukazuje jednu z možných cest transformace ústavní výchovy na péči rodinného typu.

7.4 Rusko

Dlouholetým problémem je i Rusku způsob řešení v oblasti náhradní rodinné péče. Nutno podotknout, že se spíše dlouhodobě jednalo o problém neřešený. Na základě politického zadání představitelů Ruské federace byla v roce 2002 podrobněji zmapována situace v zemi z pohledu výchovy a vzdělávání dětí a mládeže. Mimo jiné bylo zjištěno, že velké množství dětí vůbec nechodí například do základních škol či dokonce ani nikdy v minulosti. Často se tak stává z prostého důvodu, že rodiče nemají dostatek finančních prostředků na vzdělávání vlastních dětí. Sociálně-ekonomická situace v rodinách sehrává celkově podstatnou roli ve výchově dětí v zemi.

Mimo zavedenou síť běžných škol začaly následně vznikat speciální školy a učiliště, většinou zvláště pro chlapce a dívky, se zvýšenou individuální speciálně-pedagogickou a psychologickou podporou. Dále pak jsou zřizovány kadetské školy a kadetské školy internátní pro děti s většími etopedickými problémy. Pozvolna se tedy v Rusku řeší problém velké skupiny takřka bezprizorních a nevzdělávaných dětí.

7.5 Shrnutí zahraničních zkušeností

Z uvedených základních charakteristik či dílčích zkušeností vybraných evropských modelů péče o děti v náhradní výchově a preventivní činnosti lze inspirativně čerpat především ze zavedených systémů ve Velké Británii a Nizozemí.

Jako zásadní rozdíl ve srovnání se zavedenou praxí v České republice spatřuji v prvotním přístupu v řešení krizové situace v rodině. Vyvolané „setkání v nouzi“, resp. „rodinné konference“ a následný postup organizovaný školeným koordinátorem má parametry komplexní a odborné péče. Za důležitý fakt považuji snahu o přímou účast všech

dosazitelných rodinných příslušníků, včetně koordinace návrhů rodiny ve způsobu řešení. Vedle samozřejmé účasti sociálního pracovníka na setkání považují za velmi přínosnou přítomnost vybraných pedagogů příslušného dítěte.

Veškerá opatření jsou tímto směřovány k minimálnímu zpřetrhání stávajících rodinných vazeb. V podmínkách České republiky se stále přistupuje po rychlém vyčerpání přístupných preventivních opatření, k nařízení ústavní výchovy a následné nedůsledné revizi těchto soudních nařízení. **Důležitý prvek v systému prevence a včasné intervenční pomoci je možnost využití ambulantního pobytu dítěte, např. v instituci typu denního stacionáře, nebo krátkodobého pobytu v odborném zařízení.**

Z pohledu srovnání podpory pěstounské péče v zahraničí a ČR jsou zmíněné západoevropské systémy v propracovanosti tohoto typu náhradní péče taktéž mnohem dál. Zajímavý je jistě progresivní postup na Slovensku v zavádění profesionální rodičovské péče pro děti s nařízenou ústavní péčí.

8. Výzkumná část

Výzkumná část této práce je založena především na vyhodnocení vytvořeného dotazníku pro pedagogické a sociální pracovníky a také dotazníku pro širší veřejnost. Dílčí otázky vznikly na základě souvislostí stanovených hypotéz a předpokladů i dosavadních zkušeností, získaných v pedagogické činnosti řízení, v instituci výchovného ústavu. Struktura dotazníku a doplnění otázek byla upravena po uskutečněných rozhovorech s kolegy pedagogy, a především se sociálními pracovníky odborů sociálně-právní ochrany dítěte na pověřených úřadech. Celkem jsem absolvoval tři pracovní setkání se sociálními pracovníky na městských úřadech v regionu. Formálně byla diskuze vždy vedena k získání bezprostředních komentářů u jednotlivých otázek předloženého dotazníku. V neformální části rozhovorů pak byla diskutována komplexně problematika náhradní rodinné péče, včetně praktických postřehů terénních pracovníků a dílčích návrhů systémových změn. Tato doporučení se následně zopakovala v komentářích odevzdaných dotazníků.

V tomto výzkumu jsem stanovil dvě základní hypotézy :

- Do výchovných ústavů je umísťováno mnoho dětí jako řešení vzniklé rodinné krize, častěji než jsou důsledně využity všechny preventivní opatření pro pomoc dítěti a pro podporu rodiny.
- V současné době jsou dostatečně financovány samotné instituce kolektivní výchovy, výchovné ústavy, oproti nepoměrně nižší podpoře pěstounské péče či dalším formám náhradní rodinné péče.

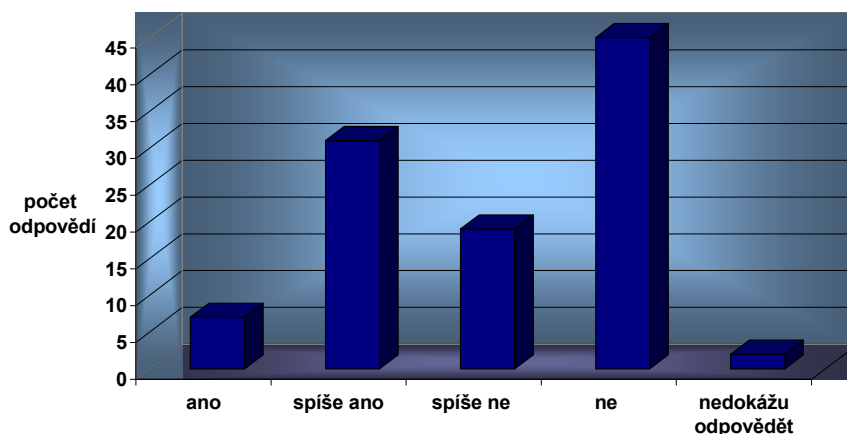
Stěžejním předpokladem pro výzkum je tvrzení, že v současnosti stále není v České republice vytvořen efektivnější systém náhradní péče, především v oblasti primární prevence a odborné pomoci rodině v krizových situacích.

8.1 Vyhodnocení dotazníku pro pedagogy a sociální pracovníky

Vytvořené dotazníky pro pedagogické pracovníky a zaměstnance odborů sociálně-právní ochrany dítěte jsem ve spolupráci s vedoucí bakalářské práce rozeslal celkem **120 respondentům**. Pro vyhodnocení jsem následně mohl využít **104 dotazníků**, vyplněných a zasláných elektronickou či písemnou formou.

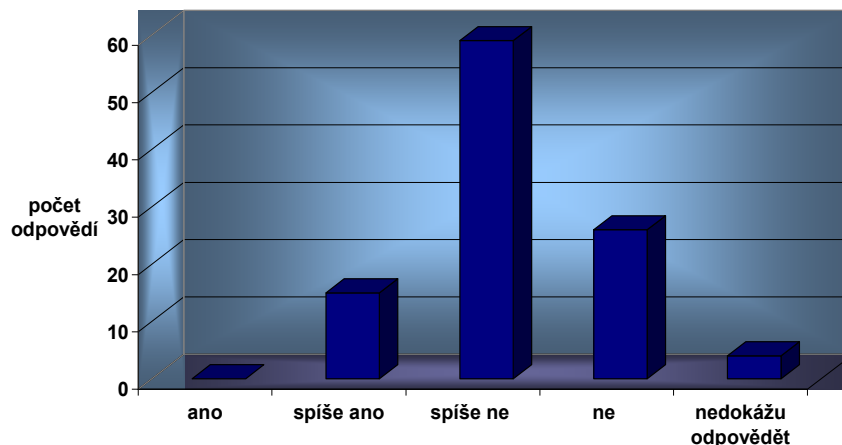
Mezi podstatná témata pro výzkumnou práci byly také vloženy doplňkové otázky, jež se svým obsahem obecně dotýkají problematiky náhradní výchovy a umísťování dětí do výchovných ústavů.

Máte přehled o počtu dětí, jež jsou každoročně umísťovány do zařízení náhradní výchovy?

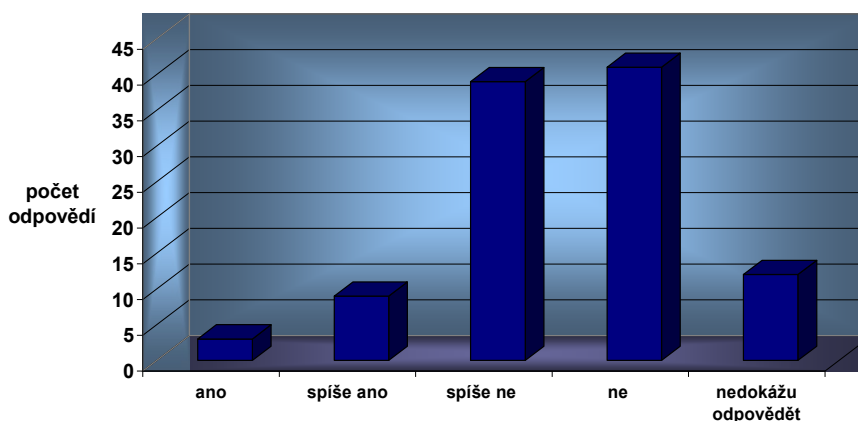
Soudě podle odpovědí na první otázku je patrné, že ani pedagogové a pracovníci ze sociální sféry péče o dítě často nemají podrobnější přehled o počtu dětí, jež jsou umísťovány do zařízení náhradní výchovy.

Je podle Vás dostatečně realizována a podporována primární prevence v krizových situacích v rodinnách ?

Zde se **potvrzuje jedna ze základních hypotéz** tohoto výzkumu. Podle názoru odborníků **není v dostatečné míře realizována primární prevence** v rodinnách, kde se vyskytne problém s dítětem z důvodu sociálního, ekonomického či etopedického.

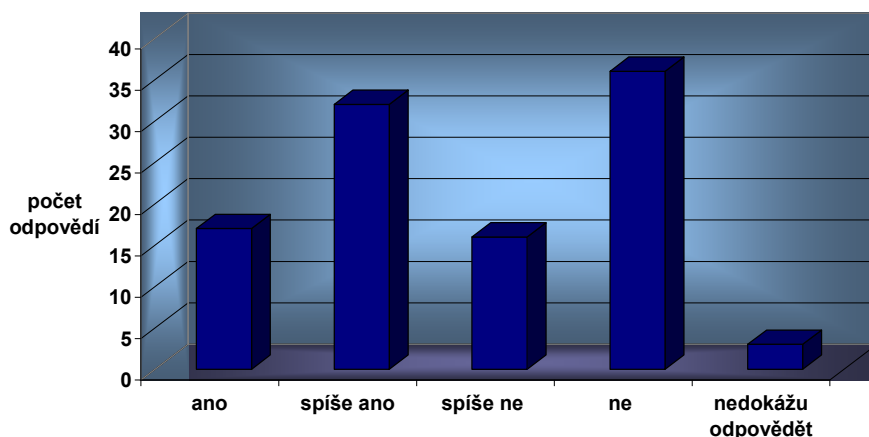
Považujete současný počet sociálních a terénních pracovníků působících v oblasti problémové mládeže za dostačující?

Současný počet sociálních a terénních pracovníků je považován vzhledem k počtu klientů za nedostatečný. V komentářích je však často zmiňována spíše kvalita práce jednotlivých lidí a jejich osobní profesní zainteresovanost. Přičemž

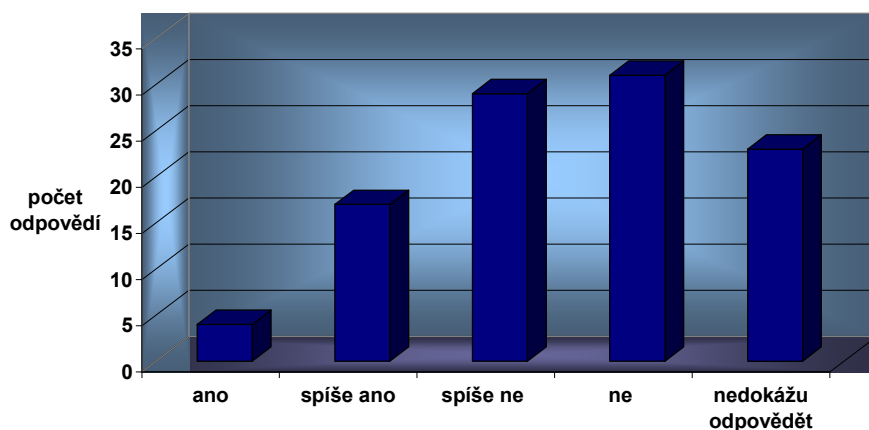
právě pracovníci odborů péče o dítě na úřadech pověřených obcí hrají klíčovou roli v umístování dětí do výchovných ústavů.

Sohlasíte s přímou úměrou slabý sociálně-ekonomický status rodiny = výchovné problémy u dětí z těchto rodin?

Na základě vyhodnocení výše položené otázky se nepotvrzuje předpoklad, že výchovné problémy dětí se apriori odvíjejí od sociálně - ekonomické situace v rodině. Několik odborníků však v komentářích tento předpoklad podle vlastních dlouholetých zkušeností spíše potvrzuje.

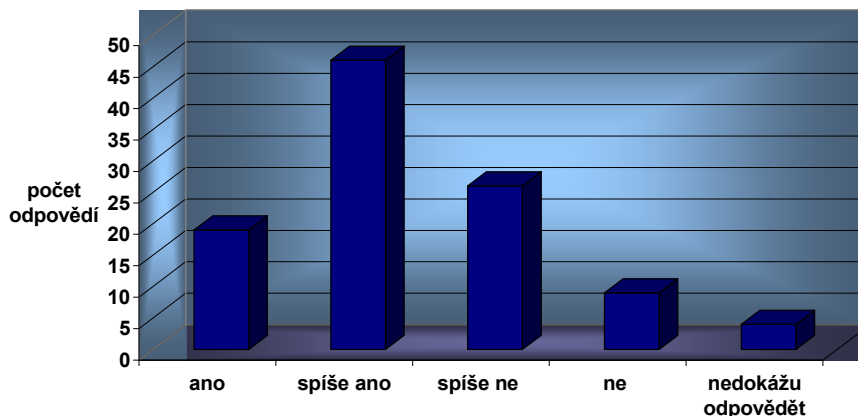
Jsou dostatečně využívána veškerá preventivní opatření před umístěním dítěte do výchovného zařízení?

Otázka úzce souvisí s již vyhodnocovanou problematikou primární prevence v rodinách. Výsledky jsou obdobné ve smyslu konstatování nedostatečného využívání preventivních opatření. Často jsou preventivní opatření vnímána jako zcela zbytečná. Za **velkou slabinu v oblasti prevence** je podle komentářů označováno **obtížné**

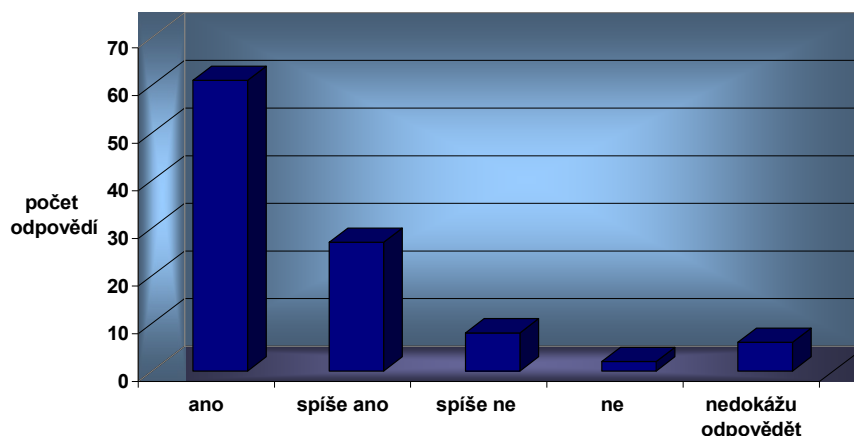
využití alternativy krátkodobé intervenční pomoci ve Středisku výchovné péče. Tyto instituce nedostačují z pohledu kapacitních možností a územního dosahu.

Je podle Vás dlouhodobé umístění dětí ve výchovném ústavu příčinou prohlubování negativních sociálně-patologických jevů?

Mínění respondentů se spíše přiklání k názoru, že dlouhodobé umístění dětí ve výchovných ústavech prohlubuje negativní sociálně-patologické chování dětí a komplikuje především pak jejich budoucí resocializaci. V komentářích je na druhou stranu mnohdy konstatováno obtížné objektivní posouzení dané problematiky.

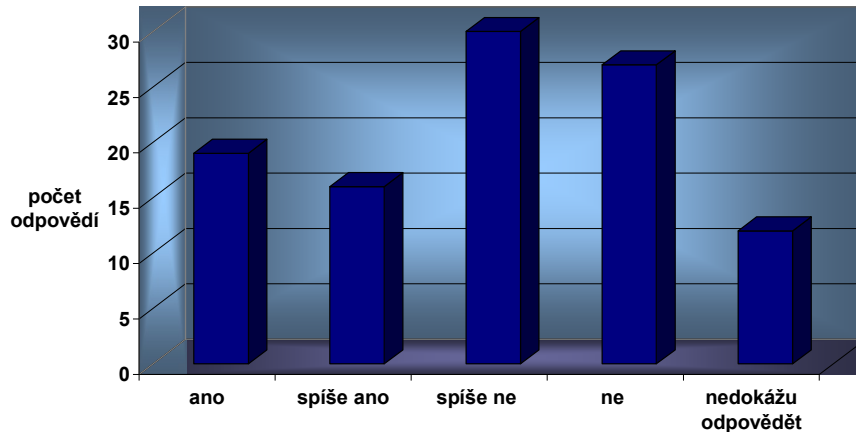
Jste pro společenskou a vyšší ekonomickou podporu pěstounské péče či profesionální rodiny?

Jednoznačné odpovědi ve smyslu větší podpory pěstounské péče či profesionální rodiny. Důrazně je však upozorňováno na **nutnost profesionálního a uvážlivého výběru pěstounských párů.**

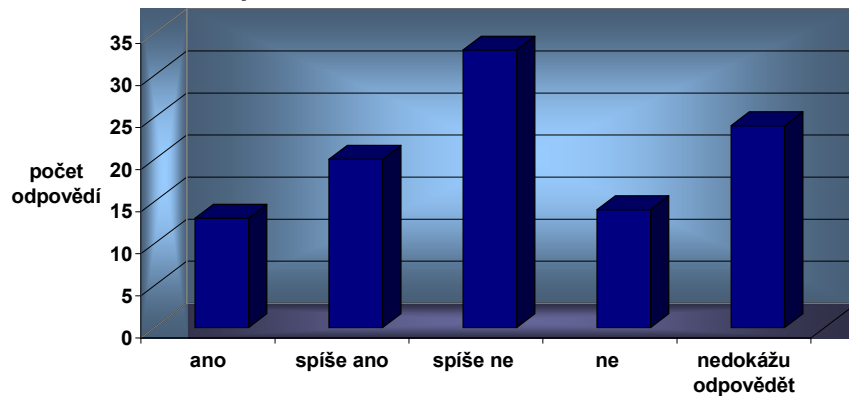

Souhlasili byste se zákonnou podporou osvojení dítěte pro registrované partnery stejného pohlaví?

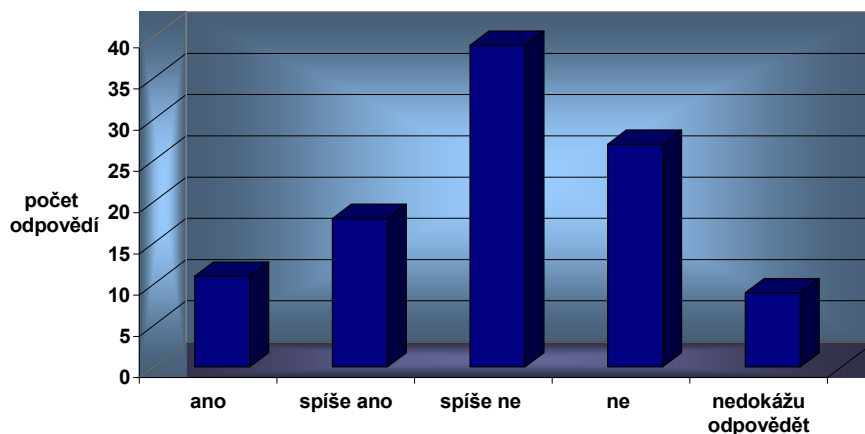
Ve společensky kontroverzní otázce převážil názor pro nepodpoření osvojení dítěte u registrovaných párů. U kladných odpovědí byla naopak zdůrazňována skutečnost, že podstatnější vliv na dítě má výchovný přístup „rodičů“ než jejich sexuální orientace.

Je podle Vás počet dětí v náhradní rodinné péči nepřímý důsledek sociálního systému státu a nedůsledného tlaku občana k vyšší osobní odpovědnosti a dodržování zákona?

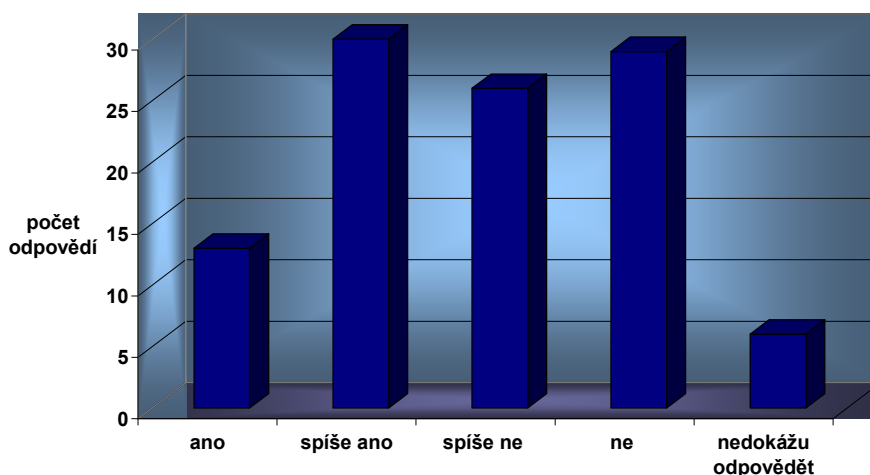
Odborníci ze sféry školství a sociální práce se ve většině přiklonili k názoru, že sociální systém státu nemá přímý dopad na počet umístěných dětí v náhradní rodinné péči. Výsledek zde není jednoznačný, často je konstatována přespřílišná benevolence například ve výplatě různých sociálních dávek, především pak lidem, kteří naprosto nemají snahu hledat zaměstnání. Mnohdy je i umístění dítěte ve výchovném ústavu pro určitou skupinu obyvatel „pohodlným východiskem“ pro výchovu vlastního dítěte.

Souhlasíte s názorem, že poklesne dětská kriminalita se snížením věkové hranice trestní odpovědnosti?

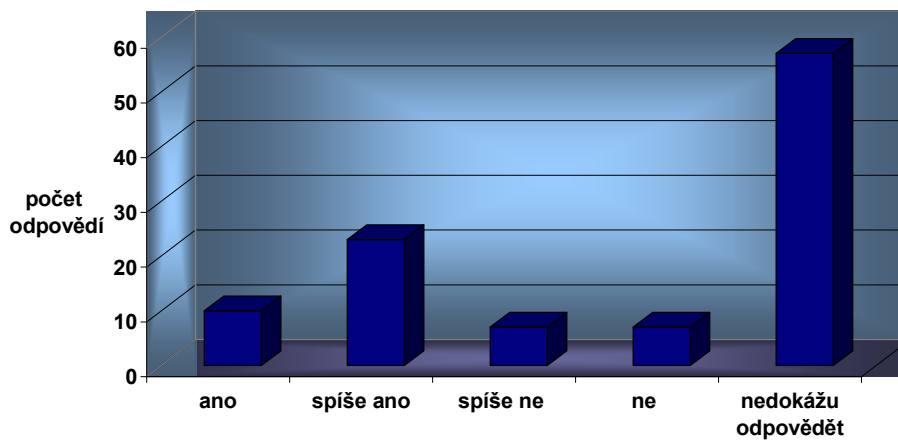
Výsledky tohoto výzkumu potvrzují odborné analýzy, často diskutované problematiky. Snížením hranice trestní odpovědnosti se podle komentářů nevyřeší podstata delikventního chování mládeže.

Jsou v ČR znevýhodňovány etnické menšiny?

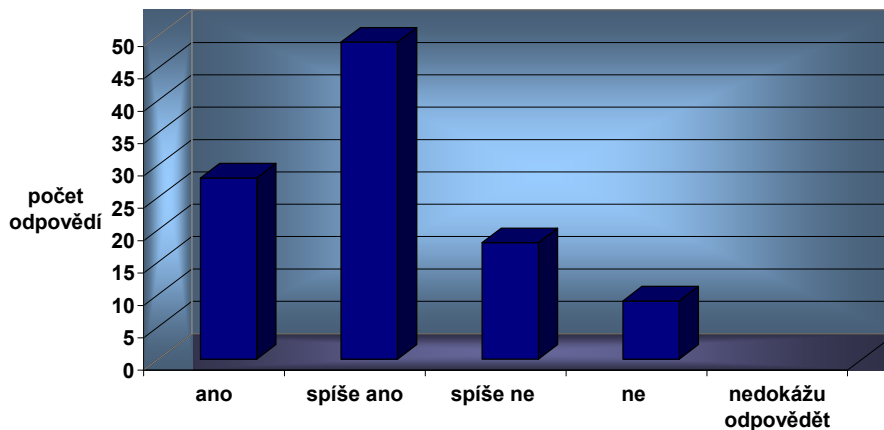
Dle odpovědí nelze vyvodit jednoznačný závěr. Názory na diskriminaci etnických menšin se různí podle úhlu pohledu respondentů a osobních zkušeností.

Ztotožňujete se s principy komunitního plánování v systému propojení představitelů dotčených orgánů státní správy v řešení a předcházení problémů v rodinách?

V této otázce byla rozhodující skutečnost, že podstatná většina dotázaných nezná vůbec podstatu a principy komunitního plánování či nedokáže pro dostatek informací a dosavadních zkušeností relevantně hodnotit.

Byli byste ochotni se třeba i dílčím způsobem zapojit do aktivit, které jsou zaměřeny na podporu sociálně znevýhodněných dětí či mládeže?

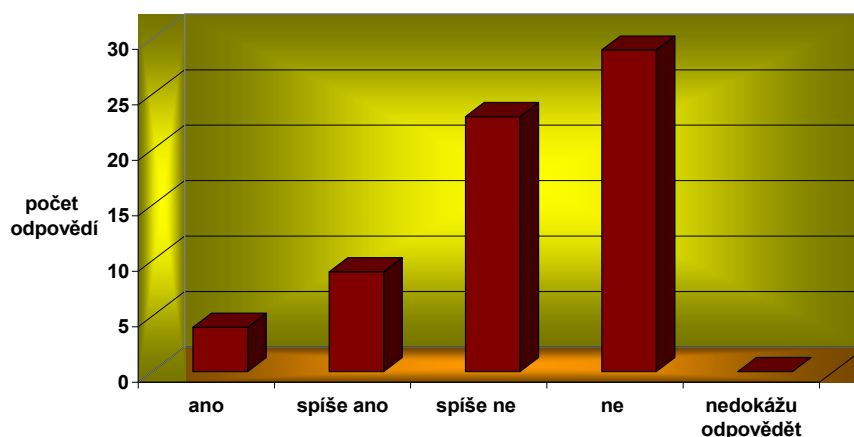
Podstatná většina odpovídá kladně, přičemž několik pedagogů konstatuje, že se na činnostech směřujících k podpoře sociálně znevýhodněné mládeže aktivně podílí.

8.2 Vyhodnocení dotazníku pro širší veřejnost

Při zpracování a vyhodnocení výzkumu v otázkách určených pro širší veřejnost jsem využil **65 odevzdaných** dotazníků **z celkově 80-ti rozeslaných**. Z deseti

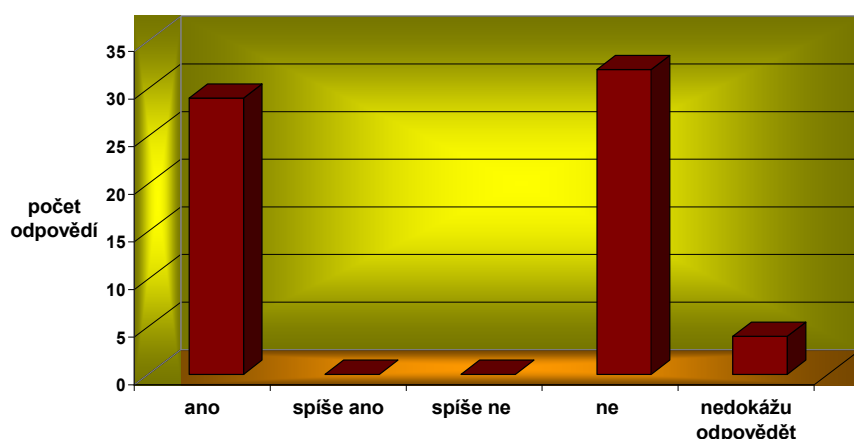
otázek jsou čtyři položeny ve smyslu zjištění nejobecnějších znalostí a informovanosti veřejnosti o funkčnosti výchovných ústavů. Další otázky jsou vybrané z dotazníku pro pedagogy a vyhodnocení slouží k porovnání v názorů mezi laiky a odborníky v dané problematice.

Máte orientační přehled o počtu zařízení náhradní výchovy a zde umístěných dětech v ČR?

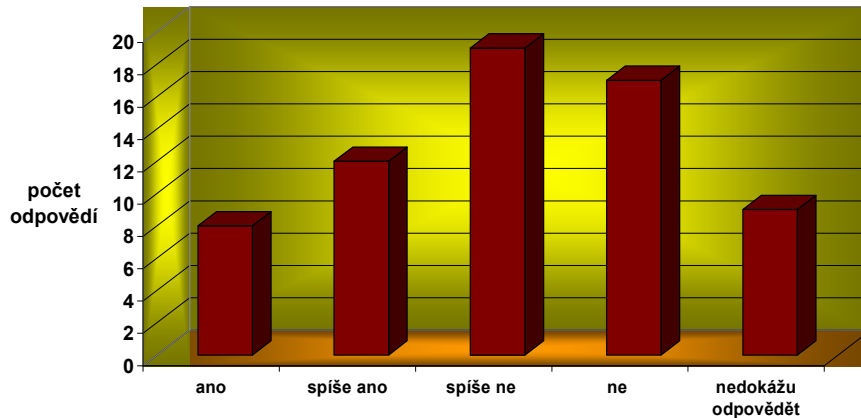
Z odpovědí na první otázku vyplývá poměrně jednoznačný závěr, že problematika náhradní výchovy dětí nepatří mezi sledované oblasti v rámci školství, natož obecné rovině celospolečenského vnímání.

Setkal jste se někdy s dětmi z jakéhokoliv výchovného zařízení?

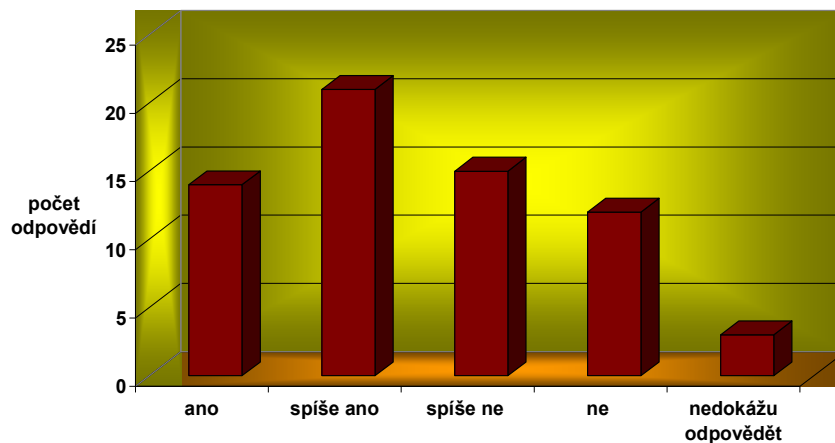
Zkušenosti respondentů tohoto výzkumu jsou z pohledu dosavadního přímého kontaktu s dětmi z výchovných zařízení zhruba padesátiprocentní.

Vnímáte výchovné ústavy pro děti a mládež pouze jako represivní institut pro ochranu společnosti před problémovými jedinci?

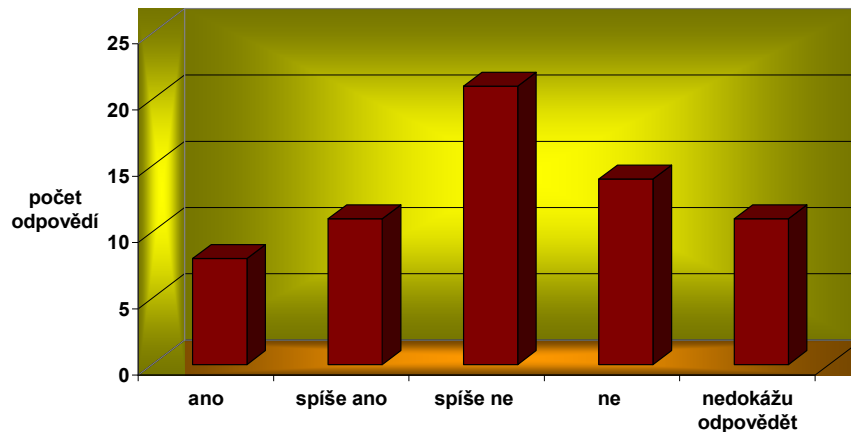
Názor veřejnosti na funkci výchovných ústavů není jednoznačný. Značná část respondentů vidí i podle komentářů k dané otázce hlavní cíle těchto institucí v represi a ochraně společnosti před problémovými dětmi či mládeží. Většina dotázaných však spatřuje význam těchto zařízení v rovině výchovné práce, spolupráce s rodinou a procesem resocializace dětí.

V mediálních prezentacích Vás upoutají pouze negativní informace o funkčnosti výchovných zařízení?

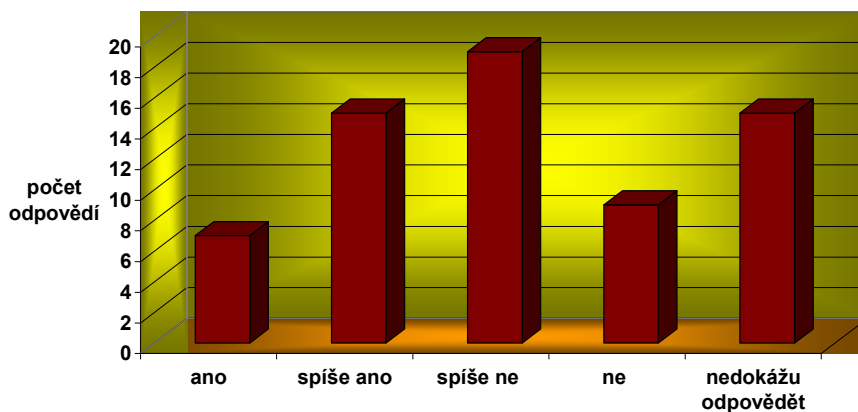
Dle výsledků je patrné, že v mediálních prezentacích výchovných zařízení jsou veřejností vnímány informace spíše negativního charakteru.

Souhlasíte s názorem, že poklesne dětská kriminalita se snížením věkové hranice trestné odpovědnosti?

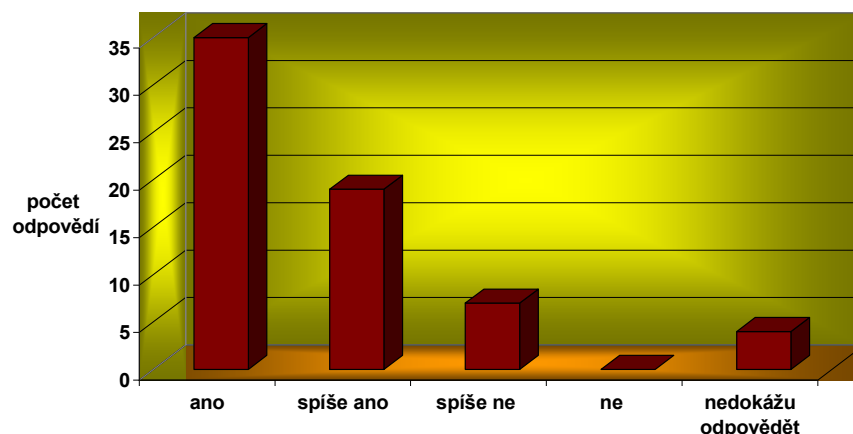
Odovědi dotázaných jsou různorodé. Společně s komentáři je však v tomto výzkumu převládající názor ten, že snížení věkové hranice trestné odpovědnosti dětskou kriminalitu neřeší, pouze posunuje hranici beztrestnosti k nižší věkové hranici.

Je podle Vás počet dětí v náhradní rodinné péči nepřímý důsledek sociálního systému státu a nedůsledného tlaku na občana k vyšší osobní odpovědnosti a dodržování zákona?

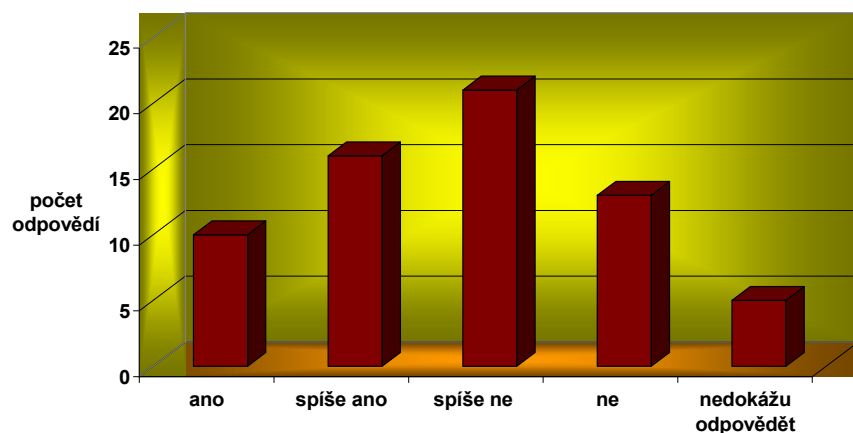
V této otázce nelze vyvodit jednoznačný závěr, mimo jiné takřka každý pátý respondent nedokázal relevantně odpovědět či jakkoliv se k dané otázce vyjádřit.

**Jste pro společenskou a vyšší ekonomickou podporu
pěstounské péče či profesionální rodiny?**

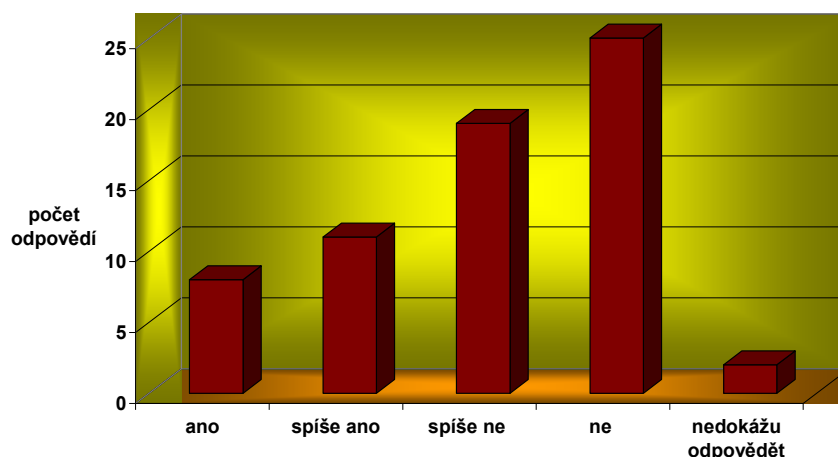
Přesvědčivý výsledek přinesl vyjádření veřejnosti pro společenskou i ekonomickou podporu pěstounské rodiny. V komentářích byla často zdůrazňována nutnost propracovaného systému v podpoře a odborném výběru pěstounských párů.

**Souhlasili byste se zákonnou podporou osvojení
dítěte pro registrované partnery stejného pohlaví?**

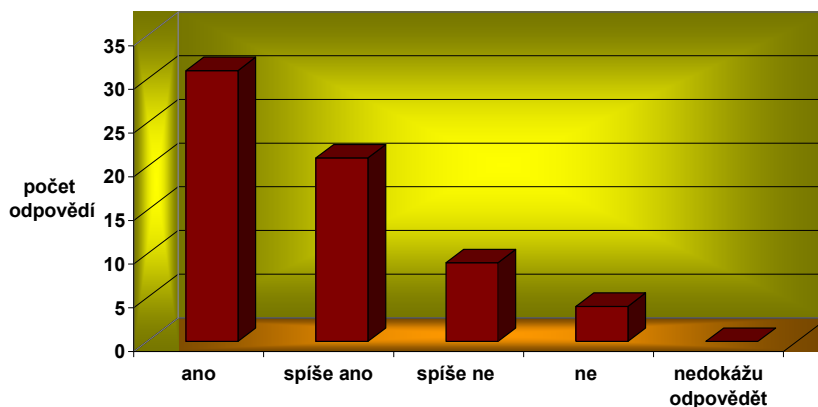
Podobným výsledkem jako u stejné otázky pro odborníky v oblasti náhradní péče se zástupci veřejnosti vyjadřovali zcela nejednotně. Je patrné, že jednoznačný závěr nelze z odpovědí a komentářů vyvodit. Liberálnější argumenty podporující osvojení dítěte pro registrované páry přece jen lehce převyšují hlasy zastánců tradičního rodinného modelu.

Jsou v ČR znevýhodňovány etnické menšiny?

V otázce diskriminace se většinový názor přiklání ke konstatování současného stavu ve společnosti, že etnické menšiny znevýhodňovány nejsou. V komentářích při kladné odpovědi je však často poukazováno na dílčí konkrétní zkušenosti, především v oblasti získávání pracovních příležitostí, se skrytým diskriminačním přístupem zaměstnavatele.

Byli byste ochotni se třeba i dílčím způsobem zapojit do aktivit, které jsou zaměřeny na podporu sociálně znevýhodněných dětí či mládeže?

Naprostá většina respondentů deklaruje případnou ochotu či částečnou výpomoc při zapojení do aktivit, které jsou zaměřeny na sociálně znevýhodněnou mládež. Otázkou zůstává, jak by se zmiňovaná ochota promítla do reality.

9. Analýza získaných údajů

Obě části výzkumné práce v dotaznících pro odborníky i veřejnost jsou dílčím způsobem vyhodnoceny u jednotlivých otázek a grafů. ***Ve stěžejních otázkách se potvrzuje, podle názorů pedagogů, sociálních pracovníků i širší veřejnosti deklarovaný předpoklad této práce, že v současném systému náhradní péče stále není dostatečně podporována pěstounská péče či další alternativy náhradní výchovy. V oblasti primární prevence je nedostatečně aplikována účinná spolupráce a pomoc rodinám, které se ocitají v kritické situaci a následně se tak kumulují výchovné a vzdělávací problémy u dětí z těchto rodin.***

Podle zpracovaných výsledků lze taktéž vyvodit závěr, že důležitou preventivní roli před nežádoucím vstupem dítěte do instituce výchovného ústavu sehrávají svým přístupem pedagogové ve školách, a následně sociální a terénní pracovníci. Nedostatek kvalitních a zkušených odborníků v oblasti sociální práce je jeden problém, nicméně za podstatnější se jeví konkrétní osobní angažovanost a přístup jednotlivých lidí v práci s problémovými jedinci a komunitami.

Dle zkušeností ze zahraničí a analýzy současného stavu lze konstatovat, že propracovanější systém podpory rodiny, ***aktivní intervenční pomoc odborného koordinátora v okamžiku vzniklé krize***, by předešel ve svém důsledku následnému plošnému umístování dětí do výchovných zařízení. ***Důsledné využití, resp. nevyužití, všech dostupných preventivních opatření stále nahrazuje plošné a dlouhodobě zavedené praxe v soudním uložení ústavní výchovy pro dítě bez průběžné revize tohoto rozsudku.*** Zásadně se tak začínají prohlubovat, už tak značně narušené rodinné vazby u nezletilého dítěte. V těchto souvislostech se dále potvrzuje, podle názoru dlouhodobě zainteresovaných osob pracujících ve sféře sociální péče o dítě a náhradní výchovy, že je ***nedůsledně využíváno preventivní výchovné působení institucí typu Středisek výchovné péče, kde jsou ambulantně či krátkodobě umístovány děti v případě momentální potřeby.***

Především díky zpracovaným komentářům pedagogů se neoddiskutovatelně potvrzuje všeobecně známý předpoklad nežádoucího vývoje dítěte v nepřirozeném prostředí kolektivní výchovy při delším odloučení z přirozeného prostředí, byť i neúplné rodiny.

Cílem této práce je analýza systému náhradní rodinné péče a výchovy pro děti a mládež v České republice, ***se snahou poukázat na současné slabiny, společně s návrhem systémových změn v řízení a zákonných normách.*** Velký počet dětí umístěných do ústavních zařízení, těžko skrývaný despekt veřejnosti k funkčnosti těchto ústavů a stále sílící připomínky odborníků k systémovým nedostatkům v náhradní péči a prevenci, to jsou pádné důvody, které vybízejí k diskusi o možných změnách a nových řešeních.

Dle rozboru výzkumného šetření se **potvrzuje hypotéza plošného umíst'ování dětí do výchovných ústavů v současné praxi bez využití všech preventivních opatření.** V oblasti prevence jsou, z výsledků výzkumu, konzultovaných zkušeností, i zahraničního srovnání, stejně jako u návaznosti na poskytovanou náhradní péči dětem, patrné značné nedostatky.

Návrhy systémových změn či dílčí názory na úpravy v řízení a organizační struktuře jednotlivých institucí jsou vedeny v primární snaze o zkvalitnění péče o dítě z výchovného, resp. pedagogického pohledu. Nicméně ***jsem přesvědčen, že v drtivé většině by navrhovaná opatření měla i příznivější ekonomický efekt pro vynakládání státních financí.*** Celkový ekonomický dopad je nutno chápat komplexně z pohledu následné procentuální úspěšnosti v resocializaci klientů, kterým byly poskytována náhradní péče.

Návrhy, doporučení :

V oblasti prevence, intervenční pomoci rodině

➤ V rámci stávajících jednání s problémovou klientelou či v nenadále vyskytnuté krizi rodiny vyvolávat „**rodinné konference**“, podle uvážení v nejuhodnějším prostředí dle daného případu (v bydlišti klientů či úřadu v oddělení péče o dítě). Do těchto konferencí je nutné pokusit se vtáhnout co největší okruh lidí, kteří jsou v pravidelnějším a úzkém kontaktu s dítětem (rodinní příslušníci, někteří příbuzní, učitel, sociální pracovník). Nezastupitelnou roli by pak vykonával **koordinátor**, odborník v oblasti sociální práce, který tato setkání superviduje a vytváří plán, který je prioritně zaměřen na využití nabídnutých alternativ řešení a nápadů, především ze strany rodinných příslušníků. Následně pak koordinátor dohlíží, případně reviduje dohodnutý postup pomoci dítěti, jenž je deklarován v odsouhlaseném plánu. Mnohem důslednější snaha o maximální využití všech možných preventivních opatření než dosud, povede jistě k znatelnému úbytku soudem nařízených ústavních výchov pro děti. V této fázi se jistě vyplatí financování kvalitní práce koordinátora, případně dílčí finanční podpora pro kritickou situaci v zájmu setrvání dítěte v přirozeném prostředí rodiny. Šanci pro realizaci výše zmíněného postupu vidím v **aplikaci zaváděných komunitních plánů obcí a měst**.

➤ Sekundární prevenci v péči o problémové děti, pomoc rodinám, vykonávají v největší míře v rámci nejucelenějšího systému ČR **Střediska výchovné péče** (dále jen SVP), které svojí ambulantní i delší pobytovou službou zajišťují potřebnou odbornou péči. Problém však tkví, dle mého názoru, v počtu a koordinaci řízení těchto institucí. SVP je v současnosti 34 na území celé ČR, přičemž kapacita bývá, vzhledem k nutnosti individuálního přístupu k dítěti, kolem osmi míst. Ve většině z regionů je, z důvodu mnohem větší poptávky, nabízená kapacita a **celková možnost využití funkčního preventivního zařízení velmi nízká**. Zároveň zřizování těchto středisek při diagnostických či výchovných ústavech, což je dnes běžná praxe, považuji za nevhodné.

Jednoznačně tak doporučuji MŠMT, které je odpovědné za řízení sítě institucí náhradní výchovy, zpracování **analýzy potřebnosti zřízení a podpory stávajících SVP v daných regionech, pro podporu**

krátkodobějších pobytů dětí mimo rodinu v odborné péči, na úkor plošného umístění do institucí výchovných ústavů.

- V základních školách **podpořit a stimulovat větší aktivitu výchovných poradců, nejlépe speciálních pedagogů**. Často se dítě např. s poruchou chování dostává do problémových situací díky nevhodnému přístupu k dítěti. Validně hodnocenou práci výchovného poradce či speciálního pedagoga (ne jen na základě kvalitně vyhlížejícího, byť formálně zpracovaného plánu prevence patologických jevů) zařazovat i do systému hodnocení vedoucích pedagogických pracovníků, především na základních školách.

Kvalitní připravenost budoucích pedagogů v tomto směru zlepšovat **zařazením dlouhodobější povinné pedagogické praxe studentů PF v zařízeních náhradní výchovy**, taktéž pro uvědomění si provázanosti školských zařízení v rámci celého školského systému.

V oblasti ústavní výchovy a dalších alternativ náhradní péče

- Systém dětských domovů a výchovných ústavů je obecně legislativně, a následně konkrétně, podle stanovených Vnitřních řádů jednotlivých institucí, veden ve snaze zabezpečit potřeby dítěte, společně s detailně zpracovaným systémem hodnocení. Zavedený systém vede na jedné straně k účelovému jednání dětí pro získávání různých výhod, na druhou stranu příliš automaticky přijímaný servis služeb bez velkých možností postihů v případě opakovaných nesplněných povinností.

Doporučuji **zvýšit tlak na změnu legislativního rámce ústavní výchovy ve smyslu vedení dětí k větší samostatnosti a odpovědnosti za své chování** (snahy různých organizací v záštitě podpory dítěte podporují naopak naprosto liberální a ve svém důsledku diletantské principy výchovy dětí).

Mnohdy jsou také velmi přehnané tendence vytvořit v zařízeních náhradní péče luxusní podmínky pro pobyt dětí, které přicházejí povětšinou z diametrálně chudšího prostředí. Nejsem zastáncem těchto neúměrných skoků v nabízených prostorách a podmínkách pro život. Tento přístup dle mého soudu, vede k budoucí nežádoucí frustraci klientů.

- **Výchovné ústavy potřebují jednoznačně ve své síti diferenciaci zařízení podle závažnosti etopedických či psychiatrických poruch chování.** Oproti stávajícímu nerozdělenému stavu navrhuji alespoň dvoustupňové členění. Ve třetí kategorii dislokovaných dětí by pak měli zůstat v současné době vzniklé oddělení pro extrémní poruchy chování (pro obzvláště nebezpečné jedince).
- Pokus o novou **alternativu náhradní péče zavedením institutu profesionální rodiny**, která by byla pod supervizí diagnostického nebo výchovného ústavu. Počet dětí v této rodině, kde by působili odborně proškolení rodiče, by byl stanoven maximálně na tři, v ideálním případě, při docházce dětí do běžné školy. Dostatečná finanční podpora profesionální rodiny, včetně zajištění supervizora by byla, pomínil-li výchovný efekt, dle mého soudu, ve srovnání se současným financováním výchovných ústavů, taktéž výhodnější.

Příklad současné praxe : Na kapacitu 48 dětí v DDŠ je zaměstnáno 46 zaměstnanců (organizace s 20. mil. rozpočtem).

- Public relations a vnímání společnosti na zařízení náhradní výchov je velmi nevyvážené. Na jednu stranu jsou mediálně hýčkány dětské domovy a podpora klientům těchto zařízení je vnímána jako samozřejmost. Domnívám se, že vynaložené prostředky pro mnohdy nadstandardní vybavení, zajišťování soutěží nebo prázdninových pobytů, jsou v nepoměru pro společensky důležitější pomoc dospívajícímu, v okamžiku opouštění náhradního domova, který mu dosud poskytoval veškerou péči.

U výchovných ústavů je problém ve větší izolaci dětí od okolní společnosti a postupnému utvrzování skleníkových efektů kolektivní výchovy. Vzhledem ke zřizovateli, (MŠMT) jsou tyto instituce naprosto vyčleněny z vnímání krajů i obcí. V tomto ohledu není myšlena jednorázová finanční podpora těchto zařízení, ale **začlenění podpory klientů, opouštějících instituce náhradní péče, do systému sociálních plánů krajů a obcí.** V případě včasné resocializace těchto jedinců, tak zůstávají dotyční doživotně v síti nákladné státní podpory.

- K potřebnosti větší společenské i ekonomické podpory pěstounů se vyjadřuje většina odborníků i laické veřejnosti, a zdá se neoddiskutovatelná. V tomto směru je velmi zanedbána **společenská informovanost, osvěta a cílené výzvy, směrem k budoucím pěstounským párům**. Stejně tak je pak důležitý systém odborného posouzení pro výběr pěstounských párů.

V oblasti návaznosti poskytované péče a resocializace klienta do běžného života

- Vytvářet všemi dostupnými prostředky tlak na politická rozhodnutí ve smyslu **podpory aktivit pro resocializaci klientů**, kteří opouštějí při dovršení dospělosti, instituce náhradní výchovy. Vynaložené pedagogické úsilí a finanční prostředky, bez tohoto velmi důležitého posledního kroku se stávají prakticky nevyužité pro žádoucí samostatný život občana, bez zvláštní sociální a finanční podpory státu.
- Zvýšení podpory zařízením typu domů na půli cesty, vyhlášení daňových úlev pro rekonstrukce těchto domů, či zvýhodnění firem podporující chod těchto zařízení, nebo zajišťování pracovních příležitostí.

V rámci krajů a obcí stanovit **minimální limity pro vyčlenění sociálního bydlení pro zmiňovanou klientelu**, kde by dotyční měli určený čas pro zajištění práce, případně jiného bydlení.

10. Závěr

V současné společnosti je často diskutován nejvhodnější způsob náhradní výchovy dětí, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány v přirozeném prostředí rodiny. Poměrným počtem dětí umístěných ve výchovných ústavech patří Česká republika bohužel mezi „evropskou špičku“. Přesto, že se systém ústavní péče od roku 1989 podstatně změnil s tendencí a výchovnými principy co nejvíce simulovat rodinné prostředí, je nutno vidět neodstranitelné negativní vlivy nepřirozené kolektivní výchovy.

Jednoznačně tak v závěru bakalářské práce navrhuji společenskou i ekonomickou podporu pěstounské péče a dalších alternativ náhradní výchovy.

Prevence je v našem legislativním prostředí prováděna spíše formálně, bez intenzivní podpory profesionálních pedagogů a psychologů, kteří by svým pravidelným vstupem do rodiny, v případě potřeby, odvraceli hromadné umístování dětí do institucí výchovných ústavů. Nezanedbatelnou skutečností, jež by mohla a měla ovlivnit nutná politická rozhodnutí, je fakt, že v ústavní výchově je na dítě vynakládána zhruba desetinásobně vyšší částka státních prostředků, než například na žáka základní školy. Vedle zmíněných výchovných dopadů na dítě je z tohoto pohledu výkon ústavní výchovy velmi nákladný, přičemž stále není systémově podporován přechod klientů náhradní výchovy do běžného života. Komplexním řešením v oblasti sociálních služeb by se mohl zdát, v současnosti zaváděný systém komunitních plánů obcí a měst, především však důsledné zavedení všech deklarovaných principů zpracovaných plánů.

Ve společnosti je potřebné stále vytvářet prostředí lepší vzájemné tolerance, solidárnosti a otevřené komunikace. Vzdělávací zařízení jakéhokoliv stupně a zaměření pak svým přístupem musí být mezi průkopníky tohoto pojetí. V této práci se snažím nenapadat instituce výchovných ústavů, jakožto typ zařízení, s kterým jsem spojil svůj dosavadní profesní život, z pohledu celkové nefunkčnosti, ale poukázat na systémové nedostatky. Tato práce velmi často přesahuje problematiku školského managementu i školství jako celku, protože problematika náhradní rodinné péče zasahuje do oblastí, se kterými je, nebo by měla být provázána. Doufám, že je zde uveden, alespoň v dílčích bodech, inspirativní postup v nutných změnách systému náhradní péče v České republice.

Seznam literatury a použité zdroje

SVOBODOVÁ, M.; VRBOVSKÁ, P. *Proměna, projekt pro proměnu ústavní a náhradní péče*. Praha: Občanské sdružení DOM 2001.

OLEJÁROVÁ, D. *Systém ústavnej a náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku*, Bratislava : Občanské sdružení Návrat, 2001.

VOCILKA, M. *Výchovné ústavy v České republice*. Praha: MŠMT 2001.

KRAUSOVÁ, L. ; NOVOTNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha : ASPI 2006. ISBN 80-7357-214-1.

Zákonné normy

Zákon č.373/2006 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*.

Zákon č.383/2005 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy*.

Zákon č.210/1998 Sb., *o rodině*.

Zákon č.128/2000 Sb., *o obcích*.

Přílohy

- **Evaluační dotazník pro pedagogy a sociální pracovníky**
- **Evaluační dotazník pro širší veřejnost**

EVALUAČNÍ DOTAZNÍK

pro pedagogy a sociální pracovníky

Dotazník je anonymní, v úvodu vyplňte prosím pouze obecné informace o Vašem zaměstnání. Dále označte vždy odpověď v nabídnuté škále v závislosti na tom, jestli s tvrzením z vašeho hlediska spíše souhlasíte či nikoliv. Každou odpověď je možno doplnit o vlastní komentář k danému tématu. V závěru je prostor pro volný komentář.

Uved'te svou pracovní profesi a délku dosavadní praxe.

Máte přehled o počtu dětí, jež jsou každoročně umístovány do zařízení náhradní výchovy?

ano   spíš ne
spíš ano   Ne
nedokážu
odpovědět

komentář :

Je podle Vás dostatečně podporována a realizována primární prevence pro krizové situace v rodinách?

ano   spíš ne
spíš ano   Ne
nedokážu
odpovědět

komentář :

Považujete současný počet sociálních a terénních pracovníků pracujících v oblasti problémové mládeže za dostačující?

ano   spíš ne
spíš ano   Ne
nedokážu
odpovědět

komentář :

Souhlasíte s přímou úměrou slabý sociálně-ekonomický

ano   spíš ne   nedokážu
odpovědět

status rodiny = výchovné problémy u dětí z těchto rodin?	spíš ano	ne	
komentář :			
Jsou dostatečně využívána veškerá preventivní opatření před umístěním dítěte do výchovného zařízení?	ano	spíš ne	nedokážu odpovědět
	spíš ano	ne	
komentář :			
Je podle Vás dlouhodobé umístění dětí ve výchovném ústavů příčinou prohlubování negativních sociálně-patologických jevů?	ano	spíš ne	nedokážu odpovědět
	spíš ano	ne	
komentář :			
Jste pro společenskou a vyšší ekonomickou podporu pěstounské péče či profesionální rodiny?	ano	spíš ne	nedokážu odpovědět
	spíš ano	ne	
komentář :			
Souhlasili byste se zákonnou podporou osvojení dítěte pro registrované partnery stejného pohlaví?	ano	spíš ne	nedokážu odpovědět
	spíš ano	ne	
komentář :			
Je podle Vás počet dětí v náhradní rodinné péči nepřímý důsledek sociálního systému státu a nedůsledného tlaku na občana k vyšší osobní odpovědnosti a dodržování zákona?	ano	spíš ne	nedokážu odpovědět
	spíš ano	ne	
komentář :			
Souhlasíte s názorem, že poklesne dětská kriminalita se snížením věkové hranice trestné odpovědnosti?	ano	spíš ne	nedokážu odpovědět
	spíš ano	ne	

komentář :

Jsou v ČR znevýhodňovány etnické menšiny?

ano   spíš ne
spíš ano   ne   nedokážu
odpovědět

komentář :

Ztotožňujete se s principy komunitního plánování v systému propojení představitelů dotčených orgánů státní správy v řešení a předcházení problémů v rodinách?

ano   spíš ne
spíš ano   ne   nedokážu
odpovědět

komentář :

Byli byste ochotni se třeba i dílčím způsobem zapojit do aktivit, které jsou zaměřeny na podporu sociálně znevýhodněných dětí či mládeže?

ano   spíš ne
spíš ano   ne   nedokážu
odpovědět

komentář :

V případě, že se chcete k výše zmiňované problematice jakkoliv vyjádřit v oblasti, kterou plně neobsáhly uvedené otázky, učiňte tak na závěr ve volném komentáři.

Evaluační dotazník pro širší veřejnost

Dotazník je anonymní, v úvodu vyplňte prosím pouze obecné osobní údaje. Dále označte vždy odpověď v nabídnuté škále v závislosti na tom, jestli s tvrzením z vašeho hlediska spíše souhlasíte či nikoliv. Každou odpověď je možno doplnit o vlastní komentář k danému tématu. V závěru je prostor pro volný komentář.

Uved'te svůj věk a pracovní profesi.

Máte orientační přehled o počtu zařízení náhradní výchovy a zde umístěných dětech v ČR?

ano   spíše ne
spíše ano   ne

nedokážu
odpovědět

komentář :

Setkal jste se někdy s dětmi z jakéhokoliv výchovného zařízení?

ano   spíše ne
spíše ano   ne

nedokážu
odpovědět

komentář :

Vnímáte výchovné ústavy pro děti a mládež pouze jako represivní institut pro ochranu společnosti před problémovými jedinci?

ano   spíše ne
spíše ano   ne

nedokážu
odpovědět

komentář :

V mediálních prezentacích Vás upoutají pouze negativní informace o funkčnosti výchovných zařízení?

ano   spíše ne
spíše ano   ne

nedokážu
odpovědět

komentář :

Souhlasíte s názorem, že poklesne dětská kriminalita se snížením věkové hranice trestné odpovědnosti?	ano spíš ano	spíš ne ne	nedokážu odpovědět
komentář :			
Je podle Vás počet dětí v náhradní rodinné péči nepřímý důsledek sociálního systému státu a nedůsledného tlaku na občana k vyšší osobní odpovědnosti a dodržování zákona?	ano spíš ano	spíš ne ne	nedokážu odpovědět
komentář :			
Jste pro společenskou a vyšší ekonomickou podporu pěstounské péče či profesionální rodiny?	ano spíš ano	spíš ne ne	nedokážu odpovědět
komentář :			
Souhlasili byste se zákonnou podporou osvojení dítěte pro registrované partnery stejného pohlaví?	ano spíš ano	spíš ne ne	nedokážu odpovědět
komentář :			
Jsou v ČR znevýhodňovány etnické menšiny?	ano spíš ano	spíš ne ne	nedokážu odpovědět
komentář :			
Byli byste ochotni se třeba i dílčím způsobem zapojit do aktivit, které jsou zaměřeny na podporu sociálně znevýhodněných dětí či mládeže?	ano spíš ano	spíš ne ne	nedokážu odpovědět
komentář :			

V případě, že se chcete k výše zmiňované problematice jakkoliv vyjádřit v oblasti, kterou plně neobsáhly uvedené otázky, učiňte tak na závěr ve volném komentáři.